

Univerzita Pardubice

Filosofická fakulta

Stereotypní obraz Poláků v krkonošském pohraničí

Bc. Soňa Plešingerová

Diplomová práce

2012

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše. Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 29. 6. 2012

Soňa Plešingerová

*„V neskryvaných antipatiích a averzích, které člověk pociťuje vůči cizím lidem,
rozpoznáváme výraz sebelásky, narcismu.“*

S. Freud

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. MgA. Tomáši Petráňovi, Ph.D. za jeho rady a komentáře, jimiž přispěl k podobě této práce. Mé díky patří i všem ostatním, kteří mě podporovali.

Anotace

Diplomová práce se zabývá stereotypním obrazem Poláků v krkonošském pohraničí. První část je věnována definicím a charakteristikám národních stereotypů, vztahům Čechů a Poláků a vzájemným stereotypům. Stěžejní část práce tvoří předložení výsledků terénního výzkumu, jehož cílem bylo zjistit, jaký stereotyp Poláků se v krkonošském pohraničí vyskytuje, a jak obecně místní lidé Poláky vnímají.

Klíčová slova

Stereotyp, národní stereotyp, autostereotyp, heterostereotyp, Češi, Poláci

Annotation

The thesis deals with the stereotypical image of Poles in the Giant Mountains' borderland. The first part is devoted to definitions and characteristics of stereotypes and national stereotypes, relations between Czechs and Poles and mutual stereotypes. The central part consists of presentation of the field work results. The aim of the research was to find out what stereotypes of Poles occur in the Giant Mountains' borderland and how local people generally perceive the Poles.

Key words

Stereotype, national stereotype, autostereotype, heterostereotype, Czechs, Poles

Obsah

1	Úvod	8
2	Stereotypy.....	10
2.1	Definice	10
2.2	Stereotypy v sociálních vědách.....	11
2.3	Zdroje a funkce stereotypů	14
2.4	Stereotyp x předsudek	16
2.5	Stereotyp x obraz	17
3	Národní stereotypy	18
3.1	Definice	20
3.2	Základní znaky národních stereotypů	23
3.3	Funkce národních stereotypů	25
3.4	Vznik a zánik národních stereotypů	26
3.5	Národní stereotypy z pohledu kognitivní vědy	27
3.6	Vztah autostereotypu a heterostereotypu	28
3.6.1	Formování autostereotypu a heterostereotypu	30
3.6.2	Autostereotyp	31
3.7	Metodologie výzkumu národních stereotypů.....	32
3.8	Národní stereotypy a humor	34
4	Česko-polské vztahy, obrazy a stereotypy	36
4.1	Česko-polské „obrazy“ z pohledu předešlých výzkumů	36
4.2	Český obraz/stereotyp o Polácích	37
4.3	Český autoobraz a autostereotyp	39
4.4	Čeština a polština	41
4.5	Dějiny česko-polských vztahů	43
4.5.1	Česko-polský disent: setkávání v Krkonoších	45
5	Metodologie výzkumu	47
5.1	Lokalita	48
5.2	Respondenti	49
6	Výsledky výzkumu	50
6.1	Nejčastěji přisuzované vlastnosti	52
6.2	Ubytování	66
6.3	Restaurace	69
6.4	Polština	72
7	Závěr.....	75
	Zdroje	77

1.Úvod

Tématem této práce je stereotypní obraz Poláků v krkonošském pohraničí. Sama jsem obyvatelkou této oblasti, a proto vím, že téma Poláci a jejich chování je lidmi v mém okolí často diskutováno. Ze všeobecného povědomí na mě doléhal pocit, že Poláci nejsou mezi místními moc oblíbení. V rámci své diplomové práce jsem se rozhodla tuto domněnku důkladněji prozkoumat a na základě empirie zjistit, jestli lidé Poláky opravdu nemají rádi nebo je to pouze moje „chiméra“. Je-li tomu tak, jaký je tedy zdejší obraz Poláků? Jak je místní obyvatelé vnímají jako své zákazníky v restauracích a penzionech? Jsou rádi, že sem jezdí? A mají nějaké typické vlastnosti? Na tyto a další otázky jsem ve svém bádání hledala odpovědi a vy je právě držíte v ruce.

V současnosti tvoří Poláci většinu všech návštěvníků západních Krkonoš, proto s nimi do kontaktu přijde víceméně každý, kdo zde žije. Lidé pracující v cestovním ruchu se s nimi v sezoně (především v zimě, méně v létě) stýkají téměř denně. Mnoho místních lidí jezdí do Polska na nákupy. O zážitky a zkušenosti s Poláky, tedy v této pohraniční turisticky oblíbené lokalitě, není nouze.

Vždy, když se bavíme o povaze nebo chování národa jako celku, zaměštnáváme tím naše stereotypní myšlení. Nikdy nemůžeme znát všechny členy daného národa a své úsudky stavíme na zkušenostech s jednotlivci, popřípadě na obraze národa předkládaném médiu nebo ostatními členy vlastní společnosti. Zjednodušeně by se dalo říct, že „všechny házíme do jednoho pytle“, což je přesný příklad stereotypního uvažování.

První část této práce je věnována odbornému vhledu do problematiky stereotypů a stereotypizace. Budeme se zabývat jejich vznikem, udržováním a případným zanikáním. Hluběji se podíváme na funkce stereotypů a jejich charakteristiky.

Dále se budeme věnovat specifické kategorii stereotypů, a to stereotypům národním, na které je celá tato práce zaměřena. I zde se podíváme na jejich vlastnosti, funkce, příčiny vzniku a udržování. Národní stereotypy se skládají z obrazu sebe sama a „druhých“. Jen v porovnání s „druhými“ zjišťujeme, jací vlastně

jsme. Kdo by věděl, co je dobro, kdyby neexistovalo zlo? Vzájemnému vztahu autostereotypu a heterostereotypu bude věnována další část práce.

Jelikož tato práce pojednává o českém stereotypu o Polácích, a já nejsem první, kdo se tímto tématem zabývá, předložím zde výsledky výzkumníků, kteří se na tomto poli již delší dobu pohybují. Ukážeme si vzájemné stereotypy mezi Čechy a Poláky, intenzivněji pak český stereotyp o Polácích. Jak již bylo zmíněno, stereotyp o druhých vychází ze stereotypu vlastní skupiny. Jednu kapitolu proto věnuji českému autostereotypu. Nedílnou součástí národního stereotypu je i historie vzájemného vztahu, ani ten proto nemůže být opomenut.

Nyní se dostáváme k podstatě celé práce a to je samotný výzkum, resp. předložení jeho výsledků. Výzkum probíhal na jaře 2012 metodou nestandardizovaného rozhovoru s obyvateli měst Harrachov a Rokytnice nad Jizerou, která patří mezi největší turistická centra západních Krkonoš. Cílem výzkumu bylo zjistit postoj místních k Polákům, kteří v současnosti tvoří většinu všech zahraničních návštěvníků. Na základě výpovědí respondentů jsem vytvořila přehled vlastností Poláků, které respondenti nejčastěji zmiňovali. Dále jsem se pokusila vyvodit, které z těchto stereotypů mají vliv na fungování cestovního ruchu.

2. Stereotypy

Výzkum stereotypů není cílem jedné vědní disciplíny. Jelikož se jedná o jev prostupující mnoha fragmenty našeho života, je zde potřeba interdisciplinárního přístupu. Stereotypy se zabývají především (sociální) psychologové (Allport, 2004; McGarty, Yzerbit, Spears, 2002; Macrae, Stangor, Hewstone, 1996), lingvisté (Lakoff, 2006; Dijk, 1984) a antropologové a etnologové (Holý, 2010; Walas 1995; Krekovičová 2005). Výjimkou však nejsou ani sociologické (Bokszański, 2001; Schaff, 1981) a historické práce (Rákos, 2001; Kubiš, 2001) na toto téma.¹

2.1 Definice

Slovo stereotyp vychází z řeckého *steréos*, což znamená tuhý, tvrdý, pevný a *týpos*- podoba, forma, obsah, znak, dojem, vzor. Sociologický slovník² definuje stereotyp ve dvou rovinách:

1) „*označení (...) pro pevný, neměnný, strnulý tvar; určité jednání, vždy stejně se opakující a vracející a relativně neměnný proces, činnost (např. motorické pohyby, slovní vyjadřování, strulé pohyby u katatonních psychóz atp.)*“.

2) odborný termín sociální psychologie a sociologie - *označení pro zjednodušenou, zkrácenou představu, mínění, domněnku, kterou si vytvářejí nebo přebírají jedinci či sociální útvary o sobě (zejména o vlastnostech) a o jiných jedincích nebo o sociálních útvarech (třídách vrstvách, profesích, rasách, národech atp.)*“

Pojem stereotyp původně označoval pevnou matici (slitek) používanou v tiskařství, tento význam je dnes však většinou znám jen odborníkům z oblasti polygrafie. Více se termínu stereotyp využívá při popisu něčeho velmi obecného, abstrahovaného, mechanického, většinou automaticky se vybavujícího, otřepaného, simplifikovaného, prázdného, ne-li dokonce lživého.

K jeho obsahovým rysům se téměř vždy přidružuje představa nějakého očekávání: jakou reakci, jakou odpověď lze předpokládat u nositelů těch kterých stereotypních vlastností; nechybí ani výklad stereotypů jakožto automatismu.

¹ Jak jsem již zmínila, autorů zabývajících se tématem stereotypů a předsudků je velká řada. Zde uvádím pouze ty, jejichž poznatky se staly součástí této práce.

² GEIST, B.: *Sociologický slovník*, s. 452- 453

Všechny tyto a mnoho podobných interpretací mají jednoho společného jmenovatele: stereotypní charakter je inherentní pozorovanému předmětu, tzn. je jeho předpokládanou, většinou statisticky ověřitelnou, vlastností.³

2.2 Stereotyp v sociálních vědách

V následující části se budeme podrobněji věnovat *stereotypu* jako odbornému termínu sociálních věd, kde souvisí především se společenským (a společensko-kulturním) rozměrem slov a jejich kolektivně utvářených a sdílených představ, které jsou za nimi.⁴

Jelikož téma vzniku, formování a udržování stereotypů spadá spíše do oblasti sociální psychologie, uvedu pouze jejich stručný popis. Myslím, že pro tuto práci není důležité zabíhat do velkých detailů. Ráda bych předložila pouze ty informace, které považuji za základní a důležité k pochopení problematiky. Více se pak budu věnovat specifickému typu stereotypů, a to stereotypům národním, jež jsou pro tuto práci stěžejní.

Prvním, kdo užil pojmu stereotyp v odborném společensko-vědním diskursu byl žurnalista Walter Lipmann (1889- 1974), který ve své knize *Public Opinion* (1922) mluvil o stereotypech jako „...o více či méně konzistentních obrazech světa (...), tyto nemusí být úplným obrazem světa, ale jsou tím obrazem světa, na který jsme zvyklí. Ve světě stereotypů mají lidé a věci svá dobře známá místa. V takovém světě se cítíme být jako doma, víme, co máme očekávat“. ⁵ Stereotypy jsou tedy našimi „pomocníky“ při orientaci ve světě. Lipmann byl průkopníkem diskursu o stereotypech. V dalších letech bylo publikováno mnoho prací, které se zabývají výzkumy stereotypů na úrovni teoretické i empirické. Největší pozornost vědců byla věnována národním stereotypům.⁶ Jelikož právě tyto stereotypy jsou předmětem i méj práce, budu se jim více věnovat v následující kapitole.

3 RÁKOS, P.: *Národní povaha naše a těch druhých. Sebeklamy a předsudky jako dějnotvorná síla.*, s. 13-14

4 VAŇKOVÁ, I.: *Kategorizace a význam*. In: VAŇKOVÁ, I.; NEBESKÁ, I.; SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, L.; ŠLÉDROVÁ, J.: *Co na srdci, to na jazyku*, s. 84

5 LIPPMAN, W.: *Public Opinion*. [online] University of Virginia American Studies Program: 2002- 2003. [cit. 2012-04-04]. Dostupné z: <
<http://xroads.virginia.edu/~Hyper2/CDFinal/Lippman/header.html> >

6 KREKOVÍČOVÁ, E.: *Mentálne obrazy, stereotypy a mýty vo folklóre a v politike*, s. 9

Dalším významným teoretikem v oblasti stereotypů (jako součástí předsudků) je psycholog Gordon W. Allport, jež definuje stereotypy jako „...*příliš silné přesvědčení spojené s nějakou kategorií. Jeho funkce spočívá v tom, že má ospravedlnit (racionálně vysvětlit) naše chování a postoj vůči této kategorii.*“⁷ Podle něj je stereotyp na jedné straně nástroj, jež nám pomáhá ospravedlnit naše jednání, kategorické přijímání či odmítání nějaké skupiny, na straně druhé nám pomáhá třídit a vybírat informace tak, aby se nám naše vnímání a uvažování příliš nekomplikovalo.⁸

„Sociálně-psychologický výzkum ukázal, že stereotypizace je zčásti automatická, stojící mimo vědomou kontrolu. Základem stereotypizace jsou procesy sociální kategorizace a asociace identifikovaných kategorií s příslušnými stereotypními atributy. Sociální kategorizace stírající rozdíly mezi osobami náležejícími do stejné skupiny vede ke vnímání homogenity nečlenských skupin a usnadňuje tak připisování stereotypních charakteristik všem příslušníkům dané kategorie.“⁹

Lawrence Blum¹⁰ však s konstatováním, že každé stereotypní vidění nevnímá členy určité skupiny jako jednotlivce, až tak úplně nesouhlasí. Tvrdí, že ne každý je slepý k individualitě všech členů skupiny. Pokud například osobně dobře známe někoho, kdo nejeví známky připisovaného skupinového stereotypu, můžeme ho brát jako výjimku daného stereotypu. Tento jedinec je potom nahlížen jako individualita bez toho, aby nějakým způsobem vyvrátil daný skupinový stereotyp.

S tímto tvrzením souhlasí i Eriksen¹¹: „*S etnickými stereotypy se setkáváme ve většině polyetnických společností, přestože se v nich najdou jednotlivci, kteří tyto stereotypy nesdílí, stejně jako jedinci, kteří jsou považováni za "výjimky".*“

7 ALLPORT, G. W.: *O povaze předsudků*, s. 215

8 Ibid, s. 216

9 KOUŘILOVÁ, S.: *Meziskupinové postoje a kontakt v pohraničním regionu* [online]. 2010 [cit. 2012-05-08]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce Martina Hřebíčková. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/41764/fss_d/>

10 BLUM, L.: *Stereotypes And Stereotyping: A Moral Analysis*. [online] In: *Philosophical Papers*. Vol. 33, No.3, 2004. pp.251-289 Dostupné z: <http://www.faculty.umb.edu/lawrence_blum/publications/publications/A48.pdf> [cit. 2012-05-31] s.272

11 ERIKSEN, T. H.: *Etnicita a nacionalismus. Antropologické perspektivy*, s. 53

Tématem stereotypů se ve své disertační práci zabývala i L. Uhlíková¹², která se pokusila podat celistvou charakteristiku stereotypu následovně:

- a) stereotyp je negativní nebo pozitivní úsudek, který je spojený s přesvědčením,
- b) má sociální původ a na jednotlivce je přenášen jako výraz veřejného názoru (nejvíce prostřednictvím rodiny, školy, uznávaných autorit, masmédií apod.) a sociálních podmínek navzdory vlastním zkušenostem jednotlivce,
- c) stereotypy jsou emocionálně zatížené (negativně nebo pozitivně),
- d) odporují faktům reality, nebo s nimi souhlasí jen částečně, ale vždy se vzhledem ke svému obsahu jeví jako věrohodné,
- e) mohou být velmi stabilní po delší období,
- f) mají téměř iracionální charakter, proto jsou velmi odolné vůči logickým argumentům,
- g) jsou důležitým neoddelitelným prvkem společnosti, podnětem k sociálnímu dění, struktuře ideologií a politické propagandy

Velmi podobné charakteristiky stereotypu předkládají i Berting a Villain-Gandossi¹³, kteří navíc zdůrazňují dvě důležité funkce stereotypu:

- I. *komunikační* funkce - stereotypy usnadňují komunikaci, jelikož díky nim se vyhýbáme komplikacím a repetičím toho, co již bylo řečeno;
- II. *socio-psychologická* funkce - stereotypy umožňují jednotlivcům identifikovat se se souborem všeobecných hodnot a vyčleňovat sami sebe od ostatních „druhých“.¹⁴

Dalším významným teoretikem v oblasti stereotypů je polský etnolingvista Jerzy Bartmiński¹⁵, jehož charakteristika stereotypů vychází především z jejich

12 UHLÍKOVÁ, L.: *Obraz Žida v moravské lidové písni. Příspěvek ke studiu etnických stereotypů (teze disertační práce)* [online]. 2008 [cit. 2012-04-04]. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Dušan Holý. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/6122/ff_r/>

13 BERTING, J.; VILLAIN-GANDOSSI, C.: *The Role and Significance of National Stereotypes in international relations: an interdisciplinary approach*. In: WALAS, T. (ed.): *Stereotypes and Nations.*, s. 15

14 Berting a Villain-Gandossi opírají své teze o mezinárodní komparativní projekt vedený Vienna Centre (European Coordination Centre for Research and Documentation in the Social Sciences) v roce 1984, který se zabýval slovní zásobou užívanou v mezinárodním politickém životě. Hlavní důraz byl kladen na roli (národních) stereotypů v mezinárodních vztazích. (Berting, Villain-Gandassi, s. 13)

15 BARTMIŃSKI, J.: *Poland's neighbours in the eyes of Polish students. (A study of national stereotypes)*. In: WALAS, T. (ed.): *Stereotypes and Nations*, s. 253- 254

lingvistické podstaty. Stereotypy pro něho představují část víceúrovňového systému sociální komunikace. Jsou podle něj zakořeněny v elementárních mechanismech lidské interpretace reality, které zahrnují proces výběru, generalizace a hodnocení; hrají roli v lingvistickém kódu a sociálních normách; jsou nezbytnou součástí jazykových reprezentací reality a kulturního kódu. Autor dále uvádí, že stereotypy mohou být popisné a zaměřené na objekt, subjektivní a emocionálně zabarvené, uznané nebo podceňované. Na základě historických zkušeností a tradičně předávaných kolektivních mýtů, Bartmiňski dodává, můžeme vyzorovat jejich náchylnost k jejich úmyslné a taktické manipulaci. Stereotypy jsou součástí psychologie člověka i jeho socio-kulturní aktivity a jako takové jsou neodstranitelné. Je však možné je, do určité míry, vědomě modifikovat a tvarovat.

Dalším teoretikem stereotypů a předsudků je Janek Musek,¹⁶ který tvrdí, že jejich základem je bipolární opozice dvou opačných pojmů, které označuje jako „přítel“ a „nepřítel“. K těmto pojmům pak přiřazuje různé atributy, příteli připisuje vlastnosti kladné a nepříteli záporné- tímto pak vznikne tzv. kognitivní schéma „friend“- „enemy“. V tomto schématu můžeme jasně rozlišit „nositel“ a „atribut“. Velmi zajímavý je fakt, že naprosto stejné jednání a motivy mohou být považovány za diametrálně odlišné podle toho, zda je připisujeme „příteli“ či „nepříteli“. Činy „přítele“ jsou považovány za správné (resp. přijatelné), kdežto ten samý skutek provedený „nepřítelem“ je trestuhodný.

2.3 Zdroje a funkce stereotypu

O funkcích stereotypizovaného myšlení hovoří Uhlíková následovně: *„Funkci stereotypů spatřujeme (...) ve zvýšení našich kognitivních schopností. Prostřednictvím vytváření sociálních kategorií redukuje stereotypy množství informací, které musí jedinec při styku s každodenní realitou zpracovat, redukuje potřebu utvářet si individualizované dojmy z každého člena té které sociální kategorie. Po kategorizaci je vnímaná osoba posuzována z hlediska svého zařazení*

16 MUSEK, J.: *Personality Stereotypes: Psychological comprehension of Stereotypes*. In: JEZERNIK, B.; MURŠIC, R. (Eds.): *Prejudices and stereotypes in the social sciences and humanities*, s. 15–26.

do určité kategorie a podle stereotypu, který ji popisuje. Používání kategoriálních identit a typizace osob zjednodušuje každodenní orientaci ve společnosti a umožňuje stabilitu a uspořádanost kolektivního života.¹⁷

Zajímavý názor ohledně vzniku stereotypů má Vitomir Belaj¹⁸, který tvrdí, že stereotypy mají stejný původ jako „standardní“ folklórní fenomény: folklórní písně, příběhy, ornamenty atd. Proto by měly být i stejně studovány. Stereotypy jsou podle něj „vypěstovány“ z veřejného mínění, jsou to kulturní elementy a jako takové by měly být předmětem etnologických výzkumů.

Musek do diskursu o stereotypech přispěl předložením psychologických aspektů, které vedou ke vzniku, udržování a případným změnám stereotypů. Jelikož nejen sociální, ale i psychický svět člověka je velmi důležitý v diskuzi ohledně stereotypů, pokládám za vhodné zde zmínit i jejich psychologické aspekty. Musek¹⁹ mluví o následujících mechanismech a faktorech:

1) Funkce ega a sebezpečí (*The function of ego, of self-concept*) - obraz, který o sobě vytváříme má referenční a regulativní funkci, musíme si stále udržovat svoji vlastní (pozitivní) hodnotu a respekt. K tomu nám nemalou měrou přispívají stereotypy a předsudky, zejména ty negativní o jiných skupinách a pozitivní o skupině vlastní.

2) Kognitivní uspořádání (*Cognitive regulation*) - člověk má snahu uspořádat okolní svět skrze kognitivní schémata. Stereotypy jsou jejich primitivním a jednoduchým příkladem, díky nim získáváme snadnější orientaci ve světě.

3) Přisuzování (*Attribution*) - jednou ze základních lidských aspirací je pochopit a vysvětlit realitu. Událostem, které zažijeme, podvědomě přisuzujeme různé příčiny a důvody. Předsudky a stereotypy dokáží označit snadné (a často chybné) atributy, které „vysvětlují“ naše potíže a problémy a obviňují určité lidi

17 UHLÍKOVÁ, L.: *Obraz Žida v moravské lidové písni. Příspěvek ke studiu etnických stereotypů (teze disertační práce)* [online]. 2008 [cit. 2012-04-04]. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Dušan Holý. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/6122/ff_r/> s. 9-10

18 BELAJ, V.: *Jokes about Serbs, Autumn 1991*. In: JEZERNIK, B.; MURŠIĆ, R. (Eds.): *Prejudices and stereotypes in the social sciences and humanities*, s. 47

19 MUSEK, J.: *Personality Stereotypes: Psychological comprehension of Stereotypes*. In: JEZERNIK, B.; MURŠIĆ, R. (Eds.): *Prejudices and stereotypes in the social sciences and humanities*, s. 18

nebo jejich skupiny (Židé, kapitalisté, komunisté, apod.)

4) Projekce (*Projection*) - projekce umožňuje člověku podvědomě promítat své vlastní chyby na druhé, což stereotypy usnadňují. Připravují nám „vhodné objekty“, do kterých projektujeme naše vlastní zápory.

5) Průtok agrese a emocí (*Canalising of aggressiveness and emotions*) - čas od času potřebuje každý člověk uvolnit svou agresi a emoce. Předsudky a stereotypy nám předkládají cíl, kam tyto své „vášně“ namířit, aniž bychom jednali proti majoritním zvyklostem nebo pravidlům.

6) Redukce strachu a nejistoty (*Reduction of fear and insecurity*) - stereotypy nám nabízejí jednoduché a pevné vzory, které „regulují“ realitu; chrání nás před neznámým a osvobozují nás od negativních pocitů.

7) Sociální učení (*Social learning*) - není pochyb, že předsudky jsou naučené. Prostředky socializace jako jsou rodina, škola, média a další formují předsudky v rámci dané kultury, skupinových norem a hodnot. Předsudky jsou velmi prostoduché a vzhledem k jejich generalizaci je těžké jasně stanovit pravdu (poněvadž např. „výjimka potvrzuje pravidlo“)

8) Posílení skupinové moci (*Enforcement of group power*) - každá skupina má tendenci projevovat svůj vliv a moc. Vytváření vhodných předsudků může skupině poskytnout mnoho předností, dokonce i ekonomická a politická privilegia.

2.4 Stereotyp x předsudek

Rozlišit pojmy stereotyp a předsudek není úplně snadné. Oba jsou pojmenováním pro úsudky, které jsou formovány bez předešlé zkušenosti a nejsou vědecky podložené a prokazatelné. Často mohou být urážlivé a nespravedlivé. Hlavní rozdíl spočívá v tom, že předsudek o daném objektu má vždy negativní konotaci, naproti tomu stereotyp může být i kladný. Předsudky jsou v nás také mnohem více zakořeněny, hůře se mění a výraznější měrou ovlivňují naše chování.²⁰

Ve starší literatuře se pojmy předsudek, stereotyp a obraz překrývají, od

20 ŽIDOV, N.: *Prejudice and stereotypes as a possible interpretative model for ethnology*. In: JEZERNIK, B.; MURŠIĆ, R. (Eds.): *Prejudices and stereotypes in the social sciences and humanities*, s. 54

počátku 30. let 20. století se v souvislosti s výzkumem postojů začaly postupně diferencovat. Avšak ani v současnosti není jejich striktní diferenciace prosazena.²¹

Předsudek je fixovaný, nekriticky vytvořený, přebíraný a silně zjednodušený názor. Tento názor předpokládá jistou předem osvojenou zaujatost vůči objektu nebo subjektu „svého“ nebo „jiného“. Může se vyskytovat i ve funkci „předobrazu“, který časově předstihuje vytvoření a osvojení si stereotypu.²²

V Sociologickém slovníku²³ se o sociálním předsudku dočítáme: „*sociální předsudky v užším (vlastním) slova smyslu se o bližší poznání svého předmětu nesnaží a slouží k vymezení vlastní pozice v sociálním útvaru, a to buď ve formě pozitivních předsudků o vlastní skupině (tzv. ingroup), nebo negativních o ostatních skupinách (tzv. out-group) a dospívají k vytváření auto- a heterostereotypů. Tyto předsudky a na nich vytvořené stereotypy se mohou týkat různých oblastí – národní, rasové, náboženské, politické, ideologické, profesní třídní, sociální, různých menšin atp.*“

Allport definuje předsudek jako „...odmítavý až nepřátelský postoj vůči člověku, který patří do určité skupiny, jen proto, že do té skupiny patří, a má se tudíž za to, že má nežádoucí vlastnosti připisované této skupině.“²⁴

2.5 Stereotyp x obraz

Termín *obraz* („imago“, „image“) je pojmu stereotyp nadřazený, protože v sobě skrývá mnohem komplexnější pohled. Může se sestávat z více stereotypů i dalších atributů, které nemusejí mít stereotypní charakter. Práce s obrazy poskytuje etnologům a antropologům širší pole působnosti pro své výzkumy než „pouhé“ stereotypy.²⁵

V sociologickém slovníku²⁶ nalezneme definici obrazu H. E. Wolfa, který ho chápe jako „*obraznou představu o předmětu, která existuje nezávisle na tom, kdo*

21 GEIST, B.: *Sociologický slovník*, s. 453

22 KREKOVÍČOVÁ, E.: *Medzi autoobrazom a heteroobrazom*. In: Kol. autorů : *Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů*, s. 20

23 GEIST, B.: *Sociologický slovník*, s. 319

24 ALLPORT, G. W.: *O povaze předsudků*, s. 39

25 Z výzkumu obrazů vychází i odnož porovnávací literární vědy, tzv. *imagologie*, která má svůj původ ve francouzské vědě. Porovnávací literární věda už od pol. 50. let 20. století studuje tzv. literární obrazy národů (obraz národa v zrcadle literatury jiného národa).

26 GEIST, B.: *Sociologický slovník*, s. 123

zaujímá postoj, jemuž je dána předem a vůči jehož osobní zkušenosti je indiferentní.“ G. Kleining zas tímto termínem rozumí „dynamicky pochopený, významem ‘nabitý’, více nebo méně strukturovaný celek vjemů, představ, myšlenek a pocitů, který má jedinec nebo určitý počet lidí o nějakém předmětu, Je to subjektivně zhodnocený, tj. psychicky, sociálně a kulturně zpracovaný obraz o skutečnosti.“²⁷

„Obraz není nikdy reálným zobrazením skutečnosti, ani není nikdy úplný, jen mozaikovitý. Studium tzv. mentálních obrazů je vázáno k problematice výzkumů sociální (resp. kolektivní, národní) paměti, vztahů mezi my (naši) a oni (druzí), reflexe jiných apod.“²⁸

27 Ibid., s. 132

28 UHLÍKOVÁ, L.: *Obraz Žida v moravské lidové písni. Příspěvek ke studiu etnických stereotypů (teze disertační práce)* [online]. 2008 [cit. 2012-05-14]. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Dušan Holý. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/6122/ff_r/> s. 8

3. Národní stereotypy

Následující část práce se bude věnovat, jak už název napovídá, konkrétnímu druhu stereotypů, a to stereotypům národním. Jelikož se tato práce týká přímo určitého národa (Poláků) považují za velmi užitečné se charakteristice a funkcím národních stereotypů věnovat hlouběji a odděleně od rysů všeobecných stereotypů.

Národní stereotypy patří k těm nejvíce rozšířeným. Většina „obrazů“, které jsou v povědomí lidí o jiných národech (heteroobraz/ heterostereotyp)²⁹ i o svém vlastním národě (autoobraz/autostereotyp)³⁰ se zakládají na stereotypech. Pro příklad můžeme uvést obecně vnímání Němců jako pedantských, Italů jako proutníků, Poláků jako velmi nábožensky založených, Rusové inklinují k alkoholu atd.

Generalizace o národním charakteru jsou součástí lidového diskursu všech národů a stejně tak i skupin, které sebe samy vnímají jako odlišné od ostatních.³¹ Těmto národně zaměřeným stereotypům patří i největší odborná pozornost. Výzkumy, které se na ně zaměřují, prožívají od 70. let, nejvíce pak od 80. a 90. let 20. století, až po současnost svůj „boom“. Můžeme hovořit až o módní vlně výzkumů týkajících se vztahu „vlastní x cizí“ na různých úrovních identifikace jednotlivce nebo skupiny (etnické, národní, konfesionální; sociální, menšinové, profesní, politické, zájmové, názorové a mnohé další úrovně nevyjímaje). Osobitá pozornost je nejvíce věnována národním stereotypům.³²

Krekovičová předkládá důvody, kvůli kterým je toto pole výzkumu tak populární. Tvrdí, že *„(t)áto skutočnosť úzko súvisí tak s reálnymi procesmi globalizácie, jako aj so zmenami v politickej polarizácii sveta (a najmä, no nielen Európy), či s potrebou sebeidentifikácie a uchovania si etnickej/ národnej identity v*

29 „...představy, mínění a soudy, spočívající většinou na zjednodušených a zobecněných soudech, které mají jedinci a skupiny o jiných jedincích a jiných skupinách (tzv. cizích skupinách), zejména o jejich vlastnostech.“ GEIST, B.: *Sociologický slovník*, s. 102

30 „...představy a mínění, většinou zjednodušené a nesprávné, které mají jedinci a skupiny o sobě samých.“ GEIST, B.: *Sociologický slovník*, s. 38

31 HOLÝ, M.: *Malý český člověk a skvělý český národ. Národní identita a postkomunistická transformace společnosti*, s. 79

32 KREKOVIČOVÁ, E.: *Medzi autoobrazom a heteroobrazom*. In: Kol. autorů: *Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů*, s. 13

meniacom sa svetě. Práve preto sa problém „zjednodušovania videnia sveta“, ale aj vnímania „seba“ a „tých druhých“, najmä ak sú jeho priamym dôsledkom etnické a rasové konflikty, zmeny hraníc, vojny, či priamo programované genocidy, dostáva do popredia pozornosti nielen vedeckého bádania, ale aj politiky, politickej praxe a politickej publicistiky či kultúrneho diania.“³³

Toto dokladá i Holý³⁴ na príkladu porovnávania se Čechů s ostatními národy. Tato porovnávání se dostala do popředí po svržení komunistického režimu, kdy se lidé začali stýkat s cizinci ze západní Evropy, o kterých předtím většina obyčejných Čechů téměř nic nevěděla. Roli však nehrála pouze osobní zkušenosti jednotlivců, ale také změny politické kultury a ideologie. Do té doby oficiální ideologie zdůrazňovala socialistický charakter československé společnosti. Typicky české charakteristiky byly bagatelizovány, naopak vyzdvihovány byly vlastnosti nového socialistického člověka.

3.1 Definice

*Słownik etnologiczny*³⁵ podává definici etnického stereotypu jako schématického, standardizovaného obrazu dané etnické skupiny nebo jejích členů, kteří do této skupiny přináležejí. Etnické stereotypy jsou většinou citově zabarvené, mají hodnotící funkci a vykazují nízkou míru elasticity.

Jasnou a stručnou definici etnického stereotypu předkládá Zel'ová³⁶, která uvádí, že „(e)tnické stereotypy jsou kognitivní/mentální reprezentace etnických skupin a jejich příslušníků.“

Uhlíková³⁷ definuje etnické stereotypy jako „...představy a hodnotící postoje o vlastním etniku (autostereotypy) nebo o jiných (heterostereotypy) ...jsou jedním z projevů etnocentrismu.“

Tématu stereotypů se ve své práci *Etnicita a nacionalismus, Antropologické*

33 Ibid., s. 13

34 HOLÝ, M.: *Malý český člověk a skvělý český národ. Národní identita a postkomunistická transformace společnosti*, s. 79

35 STASZCAK, Z.: *Słownik etnologiczny- terminy ogólne*, s. 327

36 ZEL'OVÁ, A.: *Makrosociální jevy a procesy*. In: VÝROST, J.; SLAMĚNÍK, I. (Eds.): *Sociální psychologie*, s. 363

37 UHLÍKOVÁ, L.: *Několik poznámek ke vzniku a zániku etnických stereotypů*. In: Kol. autorů: *Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů*, s. 49

perspektivy věnuje i Thomas Hylland Eriksen, který tvrdí, že „(k)oncept stereotypizování, tak jak je analyticky používán v sociální antropologii, odkazuje k vytváření a důslednému uplatňování typizovaných představ o kulturní specifičnosti dané skupiny. Stereotypy sdílí jak ovládané, tak vládnoucí skupiny, a jsou všeobecně rozšířené ve společnostech se značnými mocenskými rozdíly, stejně jako ve společnostech, kde mezi jednotlivými etnickými skupinami panuje víceméně mocenská rovnováha.“³⁸

Národní stereotypy jsou osobnostní charakteristiky typické pro určité kulturní prostředí. Označení určité skupiny je spojováno s abstraktním prototypem nebo souhrnem rysů, kde je stereotyp kategoriální reprezentací určité skupiny a jejich členů. Stereotypy mají sdílenou povahu, což implikuje, že se většina členů společností shoduje v připisovaných vlastnostech skupiny lidí, na které je stereotyp zaměřen.³⁹

Již jsem zmínila, že stereotyp je *kategoriální reprezentace*, což znamená, že „název skupiny (kategorie) je spojen s abstraktním prototypem nebo souborem rysů, o kterých se na základě sociálního učení a opakované zkušenosti předpokládá, že je má skupina jako celek.“⁴⁰

Na tomto místě bychom mohli použít i definici národního předsudku, kterou předkládá Allport: „*Etnický předsudek je antipatie, která vychází z chybné a strnulé generalizace. Tuto antipatii lze pociťovat nebo vyjádřit. Může být namířena proti skupině jako celku, anebo proti jedinci, protože je příslušníkem této skupiny.*“⁴¹ Allport hovoří i určité „rigiditě“ národních předsudků, což znamená, že lidé těžko mění své postoje, i když mají nové informace a zkušenosti s danou skupinou.⁴²

Etnické stereotypy mívají většinou, ne však výlučně, negativní konotace,

38 ERIKSEN, T. H.: *Etnicita a nacionalismus. Antropologické perspektivy*, s. 52-53

39 KOUŘILOVÁ, Sylvie. Meziskupinové postoje a kontakt v pohraničním regionu [online]. 2010 [cit. 2012-05-08]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce Martina Hřebíčková. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/41764/fss_d/>

40 ZELOVÁ, A.: *Makrosociální jevy a procesy*. In: VÝROST, J.; SLAMĚNÍK, I. (Eds.): *Sociální psychologie*, s. 363

41 ALLPORT, G. W.: *O povaze předsudků* s. 41

42 DIJK van, T. A.: *Prejudice in Discourse. An Analyses of Ethnic Prejudice in Cognition and Conversation*. [online] J. Benjamins Pub. Co., Amsterdam/Philadelphia: 1984. [cit. 2012-05-08] Dostupné z: <<http://www.discourses.org/OldBooks/Teun%20A%20van%20Dijk%20-%20Prejudice%20in%20Discourse.pdf>>

proto, podle Rákose⁴³, podléhají jisté civilizační kontrole. Jsou to věci, které si častěji myslíme, než říkáme, zejména tedy v přítomnosti těch, jichž se to nějakým způsobem týká. Není obvyklé někomu jen tak otevřeně vyprávět, jaké úsudky nám vytanou na mysl, dozvíme-li se, odkud daný člověk je.

Rákos národním stereotypům připisuje ještě následující charakteristiky: etnické stereotypy jsou: a) *někdy* klamně, pro svou iracionální (emotivní) předpojatost, b) *často* klamně pro neznalost věcí (druhého národa), c) *vždy* klamně pro svou strnulost, d) *nikdy* však nejsou nahodilé; lze je vysvětlit a zdůvodnit a přiznat jim v některých případech jistý stupeň objektivní (statistické) reality.

Autor o stereotypech mluví jako o psychických faktech, která mohou mít vliv na naše jednání a jako ustálené sebeklamy a předsudky mohou pro nás hrát škodlivou, popřípadě i zhoubnou roli.⁴⁴

Výzkumy prokázaly, že existuje velká plejáda těchto etnických či národně zaměřených stereotypů: žádný národ či etnická skupina není imunní vůči autostereotypům ani vůči heterostereotypům (těm podléhají snad ještě více). Mnoho národnostních stereotypů je neobyčejně trvalých a stabilních. Ovšem, jak uvádí (nejen) Musek, není pravdou, že tyto stereotypy nepodléhají změnám⁴⁵.

Toto konstatování potvrzuje i Baron⁴⁶ na českém obrazu Poláků: „(n)a rozdíl od středověkého období stejně jako nejnovějších dějin byl obraz Poláků v českém prostředí v raném novověku, případně v předbělohorském období poměrně pozitivní.“

Podle Sociologického slovníku⁴⁷ jsou etnické stereotypy jedním z nejvýznamnějších a nejvýraznějších zdrojů šovinismu a nacionalismu. Toto tvrzení dokládá i Eriksen: „O stereotypch se často hovoří v souvislosti s rasismem a diskriminací, takže například bílí Američané ospravedlňují diskriminaci černochů

43 RÁKOS, P.: *Národní povaha naše a těch druhých. Sebeklamy a předsudky jako dějnotvorná síla*, s. 15

44 Ibid., s. 131

45 Autor uvádí příklad měnicího se heterostereotypu Američanů o Japoncích před, během a po II. Světové válce (MUSEK, J.: *Personality Stereotypes: Psychological comprehension of Stereotypes*. In: JEZERNIK, B.; MURŠIC, R. (Eds.): *Prejudices and stereotypes in the social sciences and humanities*, s. 20)

46 BARON, R.: *Čech v polském zrcadle, Polák v zrcadle českém*. [online] In: *Listy. Dvuměsíčník pro kulturu a dialog*. Roč. 39, č. 5, 2009. Dostupné z <<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=095&clanek=050907>> [cit. 2012-05-08]

47 GEIST, B.: *Sociologický slovník*, s. 454

poukazem na to, že jsou "líní a nevyzpytatelní".⁴⁸

Eriksen⁴⁹ dále upozorňuje na fakt, že skutečné mezietnické vztahy se mohou značně lišit od stereotypů, které se objevují v každodenních konverzacích; mezi tím, co lidé říkají a tím, co dělají, může existovat rozpor.⁵⁰

3.2 Základní znaky národních stereotypů

Antonín Měšťan⁵¹ rozlišuje dvě základní charakteristiky národních stereotypů, jimi jsou:

- a) národní stereotypy mají jen málo společného se skutečnými vlastnostmi posuzovaného národa,
- b) mohou být i po staletí neměnné, lidé neberou v úvahu změny charakteru posuzovaného národa.

Již zmiňovaní sociologové Berting a Villian- Gandossi⁵² ve své stati předkládají výčet základních znaků a charakteristik (národních) stereotypů, ke kterým došli na základě analýz provedených v rámci Vienna Centre Project⁵³.

1) Stereotypy jsou *sociální konstrukce* reality, nejsou tedy kolektivními nebo individuálními reprezentacemi reality.

2, Jako takové jsou sdíleny většinou členů společnosti nebo národa a jsou přenášeny z generace na generaci, ačkoli tento proces není mechanický- probíhají zde jejich konstantní reinterpretace a rekonstrukce.

48 ERIKSEN, T. H.: *Etnicita a nacionalismus. Antropologické perspektivy*, s. 52

49 Ibid., s. 53

50 „Jeden příklad malé diskriminace, ale velkého odmítání nalezneme v důmyslně pojaté studii, kterou provedl LaPierre. Tento americký badatel podnikl mnoho cest po Americe spolu s čínským párem. Společně se zastavili na 66 místech, kde se dalo přespát, a na 84 místech, kde bylo možné se najíst. Odmítnuti byli jen jednou. Později dostali majitelé těchto zařízení poštou dotazník s otázkou, jestli by se "ve svém podniku ujali příslušníků čínské rasy". Celkem 93% restaurací a 92% hotelů odpovědělo, že by Číňanům žádné služby neposkytly. Podobně dopadla kontrolní skupina míst, která LaPierre nenavštívil. Přínos LaPierrovy studie je obrovský: ukázala, že "opravdové" jsou oba postoje – každý odpovídá jiné situaci. Ve "verbální" rovině se antagonismus projevoval silněji než ve skutečné. Lidé, kteří vyhrožují diskriminací, ji nejspíš neuskuteční.“ (ALLPORT, G. W.: *O povaze předsudků*, s. 87)

51 MĚŠŤAN, A.: *The Czech Stereotype of Czechs compared with the Czech Stereotype of Poles*. In: WALAS, T. (ed.): *Stereotypes and Nations*, s. 43

52 BERTING, J.; VILLAIN-GANDOSSI, C.: *The Role and Significance of National Stereotypes in international relations: an interdisciplinary approach*. In: WALAS, T. (ed.): *Stereotypes and Nations*, s. 25.26

53 viz. poznámka č. 7

3, Stereotypy jsou spojeny se *strukturou osobnosti* jednotlivců jako členů skupiny (společnost, třída, etnická skupina) v nejméně dvou důležitých oblastech:

a, lidé s rigidní strukturou osobnosti (mající rádi pevné návyky, přesnost; cítící se podráždění, pokud je narušena jejich denní rutina apod.) mají tendenci být více náchylní k *stereotypnímu myšlení* než lidé s flexibilní, otevřenou myslí;

b, lidé s takovou osobností budou lpět na stereotypech, které jsou běžné v kultuře skupiny, do které patří.

4, Stereotypy nejsou izolovány, ale jsou prvky kolektivní životní orientace (life orientation);

5, Ve spojení s předešlým bodem musí být zdůrazněno, že stereotypy jako součásti životní orientace jsou spojeny se *sociálními a ekonomickými podmínkami* (skupinové zájmy).

6, Stereotypy jsou *konkrétní projevy obecného kódu* (concrete manifestations of a common code), které strukturují vztahy mezi skupinami na „mentální mapě“. Jako takové, stereotypy strukturují naše vnímání „jiných skupin“(out-groups).

7, Stereotypy jsou *projevy „uzavřeného myšlení“* (closed thinking): lidé kteří se drží stereotypů, nekonfrontují své konstrukty s realitou. Ani důkazy, že jejich interpretace jsou mylné, je nedonutí je zničit nebo změnit.

8, Stereotypy jsou výrazy *kolektivistického myšlení* (collectivistic thinking). Individualistické typy myšlení se nesnadno slučují se stereotypy spojenými se skupinami.

9, Stereotypy mají *silnou životnost* (strong durability) a stálost díky předchozím prvkům (především 2, 3, 4 a 5). Tato stálost se týká připisování skupinám určitých rysů, nejedná se *hodnotové soudy* (value-judgements) ve spojitosti se specifickou skupinou. Změna podmínek může ovlivnit soudy některých „objektivních“ rysů. (např. „horlivost“ může být v jednom období viděna jako pozitivní rys a v jiné jako hrozba, na militantní chování můžeme nahlížet jako na udatnost nebo agresivitu)

3.3 Funkce národních stereotypů

Berting a Villian-Gandossi⁵⁴ ve své stati podávají ucelený soupis „funkcí“ národních stereotypů:

1, Členům určité komunity poskytují hotové, sdílené rámce, které jim umožňují strukturovat okolní svět a druhé lidi. Navíc usnadňují komunikaci mezi politickými komunitami.

2, Zdůrazňováním smyslu pro sounáležitost („we-feeling“), přispívají ke kohezi mezi členy komunity.

3, Vyčleňují sdílené hodnoty určité komunity porovnáváním vlastních hodnot a zvyků se zvyky a hodnotami „druhých“

4, Mohou být použity k pozitivnímu zdůraznění „vlastní“ odlišnosti od jiných, se kterými by se mohli zaměnit. Tato funkce je často zdůrazňována v mezinárodních reklamách („korporátní identita národa“)

5, Mohou být využity jako prostředek pro začleňování nebo vyčleňování osob nebo skupin, které mají hodnoty, jež jsou považovány za ohrožení „našich“ hodnot (diskriminace)

6, Jednotlivec může národní stereotypy využít k demonstraci vlastní – lživé či pravdivé- loajality ke komunitě.

7, Poskytují národu obětího beránka, když je zasažen nepříznivými podmínkami.

Jak již bylo řečeno výše, stereotypy nemusejí vypovídat o sociální realitě a neposkytují tedy nutně přesný obraz toho, co lidé skutečně dělají. Eriksen⁵⁵ proto vybízí k uvažování o příčinách a používání stereotypů. Sám předkládá tyto možnosti:

1) Stereotypy jednotlivcům pomáhají vytvořit si určitý řád v jinak „nesnesitelně složitém sociálním vesmíru“. Umožňují třídit sociální svět na „druhy“ lidí a poskytují pro tuto klasifikaci jednoduchá kritéria. Jedinec má pak pocit, že společnosti rozumí.

54 BERTING, J.; VILLAIN-GANDOSSI, C.: *The Role and Significance of National Stereotypes in international relations: an interdisciplinary approach*. In: WALAS, T. (ed.): *Stereotypes and Nations*, s. 23-24

55 ERIKSEN, T. H.: *Etnicita a nacionalismus. Antropologické perspektivy*, s. 54- 55

2) Stereotypy mohou ospravedlňovat privilegia a rozdíly v přístupu ke zdrojům, kterými společnost disponuje. Negativní stereotypy namířené proti vládnoucí skupině mohou zmírňovat pocity bezmoci a rezignace: mohou být chápány jako „*symbolická msta utlačovaných*“

3) Stereotypy jsou klíčové při vymezení hranic vlastní skupiny. Slouží k ospravedlnění uvažování „jsem A a nikoli B“.

4) V některých případech mohou stereotypy fungovat jako „*sebenaplňující prorocství*“. Např. vládnoucí skupina může brzdit intelektuální rozvoj ovládané skupiny tím, že systematicky zdůrazňuje její méněcennost.

5) Stereotypy mohou být morálně ambivalentní a mohou být různými stranami zpochybňovány.⁵⁶

Eriksen⁵⁷ u stereotypů klade důraz na to, že „*přispívají k vymezení vlastní skupiny ve vztahu k ostatním tím, že poskytují přehlednou "mapu" sociálního světa a že se na ně lze odvolávat při snahách o ospravedlnění systematických nerovností v přístupu ke zdrojům*“

3.4 Vznik a zánik národních stereotypů

Tématu vzniku a zániku etnických stereotypů se věnuje Krekovičová, která tvrdí, že „*(e)tnický stereotyp vzniká tehdy, když jeho objekt i subjekt mají vcelku určitou kulturní a etnickou totožnost a když mezi dvěma skupinami není izolace, ale kontakty nejsou tak živé a všestranné jako mezi členy skupiny vnitřní. Řada etnických stereotypů vychází z deklarování etnických rozdílů na základě odlišností v civilizačním, kulturním a hospodářsko-ekonomickém vývoji dvou etnik.*“

56 K tomuto bodu uvádí autor příklad Mauricijského rčení: „Když bude mít Kreol deset rupií, utratí patnáct, ale když bude mít deset rupií Hinduista, utratí sedm a zbytek investuje“ Na toto úsloví se podle Eriksena někdy odvolávají jak Kreolové, tak Hinduisté jako na důkaz o morální převaze vlastního společenství.

57 ERIKSEN, T. H.: *Etnicita a nacionalismus. Antropologické perspektivy*, s. 55

3.5 Etnické stereotypy z pohledu kognitivní vědy

Na tomto místě bych ráda ukázala alternativní pohled na etnické stereotypy, které ve své stati *Ludské druhy a lidská myseľ- kognitívne základy etnických klasifikácií a stereotypov* předkládá kognitivní antropolog Martin Kanovský. Autor nesouhlasí s názorem (v sociálních vědách převládajícím), že etnické stereotypy a klasifikace mají výlučně sociální původ- tedy, že pocházejí z určitých struktur ideologie, moci a autority, a jsou přímo nebo nepřímo vnucované prostřednictvím socializace a výchovy. Tvrdí, že tento přístup je minimálně neúplný.

Za hlavní nedostatek této koncepce pokládá ignorování, podceňování nebo popírání role kognitivních schopností lidské mysli. Kanovský se na jejich základě snaží vysvětlit, proč lidé tak snadno příslušníkům určitých etnických kategorií připisují charakteristiky, které nemají žádný nebo jen malý empirický základ.

Etnické klasifikace velmi úzce souvisí s tvorbou a vývinem kategoriálních pojmů. Současná paradigmatata v sociálních vědách, která jsou inspirována Durkheimem, tvrdí, že základem a zdrojem sociálních pojmů jsou „kolektivní představy“, obligatorně osvojované „působením“ společnosti.⁵⁸

Experimenty na poli sociálních kategoriálních pojmů dokázali, že informace, které jsou v souladu se sociálními stereotypy, jsou o poznání jednodušeji zakódované a vyvolávané než informace, které těmto stereotypům odporují. Příčinou tohoto jevu však nebylo to, že šlo o sociální jevy, ale spíše o to, že šlo o *konceptuální kategorie*⁵⁹, které jsou spontánně chápané jako „přirozené druhy“. Kanovský vysvětluje „přirozenou“ kategorii tak, že lidská mysl je spontánně a automaticky náchylná zařazovat do tohoto pojmu objekty na základě předem daných a specifických kognitivních operací.

Tyto kategorie nejsou stavem světa, ale konstrukcemi mysli, stejně jako zrakové vidění. Bylo by chybné tvrdit, že jsou sociálním konstruktem (nepředpokládáme-li chybně, že každý konstrukt mysli je sám o sobě i sociálním konstruktem). Snaha o jejich odstranění je stejně marná, jako snaha o modifikaci zrakového vnímání.

58 KANOVSKÝ, M.: *Ludské druhy a lidská myseľ- kognitívne základy etnických klasifikácií a stereotypov*. In: Kol. autorů: *Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů*, s. 9

59 Tyto kategorie mohou být např. etnické- Čech, Polák ...

3.6 Vztah autostereotypu a heterostereotypu

Neoddělitelnou součástí stereotypů vycházejících z kategorizace skupin jsou stereotypy o „vlastní“ skupině a skupině „cizí“. Zde se dostáváme k pojmům *autostereotyp* (stereotyp „sebe“- „my“) a *heterostereotyp* (stereotyp „druhých“- „oni“). Tyto stereotypy jsou vzájemně podmíněné, tvoří se i uchovávají nebo se revitalizují na základě vzájemného kontaktu daných skupin. Podmínkou formování „vlastního“ i „cizího“ stereotypu je vždy potřeba jistá odlišnost a vzájemné porovnávání.⁶⁰

Vzájemná podmíněnost auto- a heterostereotypů vykazuje pravidlo, že téměř každý negativní heterostereotyp je současně myšlen (třeba někdy nevědomě) jako kladný autostereotyp. Hovoří-li třeba Čech o „polské šmelině“, současně tím tvrdí, že české výrobky jsou kvalitnější a že Češi by se podobným způsobem neživil, tedy že stále přežívá představa o „zlatých českých ručičkách“. Podobné je to u příkladu „hloupého, líného, opilého ruského Ivana“. Je tedy zřejmé, že při sledování etnických stereotypů nám nejde o jejich pravdivost. Nejvíce nás musí zajímat jejich nositel, protože především o něm a o jeho emocionálním obrazu světa a sebe sama stereotypy vypovídají.⁶¹

Geist⁶² ve svém Sociologickém slovníku hovoří o tzv. *zrcadlovém efektu*, který se mezi auto- a heterostereotypy vyskytuje. Projevuje se tím, „ ... že *autostereotyp, např. o pozitivních vlastnostech, je vyšší než heterostereotyp o těchže vlastnostech a naopak autostereotypy o negativních vlastnostech jsou nižší než heterostereotypy o stejných vlastnostech*“⁶³

Klasifikace typu „my“, „oni“, „vlastní“ a „cizí“ vychází z opozice sociálního života vlastní a cizí skupiny. Tato opozice je často emocionálně zabarvena a má tendence ke generalizaci, což je v jistém smyslu odrazem našeho stereotypního vnímání, které neodpovídá objektivní realitě.⁶⁴

60 KREKOVÍČOVÁ, E.: *Mentálne obrazy, stereotypy a mýty vo folklóre a v politike*, s. 10

61 UHLÍKOVÁ, L.: *Několik poznámek ke vzniku a zániku etnických stereotypů*. In: Kol. autorů: *Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů*, s. 50

62 GEIST, B.: *Sociologický slovník*, s. 454

63 Geist (*Sociologický slovník*, s. 102) uvádí příklad: Heterostereotyp „statečný“ má o Američanech 23% Němců, proti témuž autostereotypu 66% Američanů a 63% Němců

64 RADŁOWSKI, Z.; WOJTCZAK, J.: *Jak narody widzą siebie nawzajem. W Europie o Polakach*, s. 22

V tomto základním schématu „my“ a „oni“ se objevuje i protiklad „já“ a „oni“, který zdůrazňuje přístup konkrétního jednotlivce a jeho individuálních zkušeností. Oba tyto modely jsou vzájemně propojeny, neboť názory a postoje jednotlivce nutně vycházejí z kolektivních zkušeností a autostereotypů společnosti, do které patří. Reciproční „obrazy“ spojované se „svým“ společenstvím a společenstvím „jiných“ představují jeden z důležitých prvků identity.⁶⁵

„Obraz sebe sama a obraz cizího jsou vždy vztaženy vzájemně na sebe jako „vpravo“ a „vlevo“, světlo a tma: jsou to kontrární pojmové dvojice, které člení prostor naší zkušenosti a umožňují jednat“⁶⁶

„Stereotypizace často přiřazuje negativní charakteristiky lidem, kteří jsou odlišní od nás a tím mocensky vylučuje „odlišného“ z „normálního“ sociálního, symbolického a morálního řádu. Je to ustavení pozice, kdo jsme „my“ a kdo jsou „oni“.⁶⁷

V problematice diskursu auto/heteroobrazů Krekovičová⁶⁸ upozorňuje na potřebu soustředit se na procesy vnímání „sebe“ i „jiných“ z hlediska jejich vzájemné komunikace, kde dochází k největším rozdílům ve vnímání a hodnocení reality. Zakořeněný stereotypní strach z „cizího“ a „jiného“ vnáší do vzájemné komunikace jistý skrytý aspekt, bariéru, která může být a často i je příčinou mnohých nedorozumění, zdrojem a upevňováním hlavně negativních až nepřátelských stereotypů. Tato vytvořená bariéra potom vytváří další nedorozumění, jelikož zdůrazňuje odlišnosti na úkor toho, co mají obě skupiny společné. Konkrétní osobní zkušenosti s příslušníky „jiných“ se často deformují nebo upevňují prostřednictvím již existujících stereotypů a předsudků.

65 KLUSÁKOVÁ, L. □ KRÍŽOVÁ, M. □ KUBIŠ, K. □ ŘEZNÍK, M. □ TINKOVÁ, D.: *Na místo úvodu: „My“ a „oni“ - náčrt teoretické reflexe problematiky*. In: KUBIŠ, K. (Ed.): *Obraz druhého v historické perspektivě II*, s. 12

66 LOEWENSTEIN, B.W.: *My a ti druzí. Dějiny, psychologie, antropologie*, s. 66-67

67 ABRAMUSZKINOVÁ PAVLÍKOVÁ, E.: *Migrace a etnická identita cizinců v České republice* [online]. 2010 [cit. 2012-05-04]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Martina Pavlicová. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/23431/ff_d_a2/>

68 KREKOVIČOVÁ, E.: *Medzi autoobrazom a heteroobrazom*. In: Kol. autorů: *Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů*, s. 31- 32

3.6.1 Formování „auto/heteroobrazů“

Otázkou vzniku obrazu o „sobě“ a „druhých“ se zabývala Krekovičová⁶⁹, která se pokusila o identifikaci mechanismů, jež se podílejí na formování „auto-“ a „hetero-“ obrazů.

– Při vytváření etnického/národního obrazu velmi často dochází k zevšeobecnování jednotlivosti (mikroregionálního nebo jinak determinovaného a z kontextu vytrhnutého jevu) a její povýšení na etnicky/národně reprezentativní úroveň. (Autorka uvádí příklad využití tohoto mechanismu při konstrukci „lidové kultury“ jednotlivých evropských národů, která se opírá především o kulturu a způsob života na venkově).

– Podobně se v procesu utváření „vlastního“ a „cizího“ přenášejí individuální vlastnosti jednotlivce na všechny členy daného etnika/národa. S tímto mechanismem úzce souvisí poměrně nebezpečné, v historii se opakující fenomény jako např. princip „kolektivní viny“ a „kolektivního strachu“ jako neoddělitelné součásti historické paměti; představy o etnikách „kriminálků“ (Romové), „mafianů“ (v dnešním povědomí Čechů to jsou Ukrajinci, Rusové...)

– Důležitým prvkem v mechanismu vytváření „auto-“ i „heteroobrazů“ je aspekt hierarchizace etnik/národů, skupin apod., kterých se obrazy týkají. Může se jednat o hierarchizaci reálnou i fiktivní. Významnou roli zde sehrává aspekt vztahu hodnotícího a hodnoceného (zobrazujícího a zobrazovaného) ke kategorii „svého“ a „cizího“. Týká se to stejně autoobrazu i heteroobrazu. Zařazení „vlastních“ a „cizích“ do jisté hierarchie je prvotním předpokladem vzniku autoobrazu nebo heteroobrazu.

– Důležitý je i vztah většina x menšina. Zde hraje důležitou roli tzv. „většinová“ nebo „menšinová“ optika vidění „vlastních“ a „těch druhých“. Obrazy vznikají vždy na základě porovnávání někoho (něčeho) s někým (něčím), stojícím hierarchicky výše či níže. Menšinové nebo většinové (i když jen podvědomé) vnímání „vlastní“ skupiny se ukazuje jako významný činitel dlouhodobě historicky determinující naše mentální obrazy, které jsou součástí představ o daném čase a prostoru. Dlouhodobé menšinové vnímání „vlastních“ může působit jako silný integrující stimul a faktor upevňování autoobrazu, hlavně pokud jde o menšinu

69 KREKOVIČOVÁ, E.: *Mentálne obrazy, stereotypy a mýty vo folklóre a v politike*, s. 14- 16

etnickou/národní.

- Pocity ohrožení (skutečné nebo simulované) zpravidla zvyšují nebezpečí vytváření negativních „heteroobrazů“ a aktivizují „obrazy nepřítelů“. Snáze se „vyvolávají“ např. při politických manipulacích v případech: a) eventuálních střetů zájmů, pocíťovaných ze strany „hodnotícího“ jako „pokoření“ nebo „křivda“, b) v případech nedostatečné znalosti „jiných“, „cizích“.
- Spontánně utvářené a fungující obrazy (především hetero-) mají zpravidla sklon k ambivalentnosti. Vychýlení jedním anebo druhým směrem (k pozitivnímu nebo negativnímu axiologickému pólu) signalizuje buď nedostatečnou znalost „jiných“ i „vlastních“ jako celé (etnické) skupiny, nebo intenzivní působení ideologie (státní, politické, církevní ...)
- Významnou úlohu v procesech ožívování, změny i vytváření nových stereotypů a obrazů hrají v současnosti masmédiá. Ty „ulehčují“ politickou manipulaci s historickou pamětí obyvatelstva, přítomnost nevyjímaje.
- Důležitým prvkem při vytváření auto- a heteroobrazů je znalost nebo neznalost, případně i prostorová blízkost daného objektu.
- V této souvislosti sociolingvistické výzkumy i sociologické nebo politologické výzkumy veřejného mínění potvrzují, že eventuální nepřátelství či „ostré“ hrany ve vzájemných vztazích se obrušují v přímém kontaktu s příslušníky „cizí“ skupiny.

3.6.2 Autostereotyp

Jak již bylo řečeno výše, autostereotyp je stereotyp o „vlastní“ skupině. Tento obraz o sobě samém vytváříme porovnáváním sebe sama s jinými (např. Češi jsou méně pohostinní než Moravané, je otevřenější a přátelštější než Němci, ale zase méně než Italové. Nejsou disciplinovaní jako Němci ani egoističtí jako Angličané...) nebo je manifestujeme nepřímo prostřednictvím obrazu „druhých“ (např. „Němec je nafoukaný“- manifestace nízké české hrdosti a zakomplexovanosti; „Róm je líný“- Čech se cítí být pracovitý a šikovný...).⁷⁰

70 UHLÍKOVÁ, L.: *Několik poznámek ke vzniku a zániku etnických stereotypů*. In: Kol. autorů: *Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů*, s. 49-50

Většina obyvatel všech evropských národů je přesvědčena, že jejich vlastní národ je demokratický, mírumilovný, pracovitý, zručný, tolerantní a čestný, a že si užívají svobodu myšlení. Toto ovšem nejsou národní stereotypy v pravém slova smyslu, jedná se spíše o lidové stereotypy platné na mezinárodní úrovni.⁷¹

Na druhé straně, lidé svému národu připisují i záporné vlastnosti. Měšťan⁷² v tomto kontextu uvádí příklad Čechů, kteří sami sobě vytýkají nedostatek jednoty; nepotřebné napodobování všeho zahraničního; lehkost s jakou se asimilují, pokud žijí v zahraničí; způsob, jakým někteří z nich pochlebují těm u moci; nedostatek vynalézavosti a sebedůvěry.

„V naprosté většině případů v sobě stereotypy tím či oním způsobem zahrnují nadřazenost vlastní skupiny. Existují však i také menšiny, které sdílejí převážně negativní stereotypy o sobě samých a pozitivní stereotypy o vládnoucí skupině“⁷³

3.7. Metodologie výzkumu národních stereotypů

V této kapitole se budu zabývat možnými metodologickými přístupy ve výzkumu stereotypů a předsudků.

Mezi prvními významnými výzkumníky na poli stereotypů byly sociální psychologové Daniel Katz a Kenneth W. Braly, kteří ve 30. letech 20. století při výzkumu národních stereotypů užili metodu dotazníku se seznamem adjektiv, které respondenti následně připisovali určitým skupinám lidí, tzv. *stereotype checklist*. Tento „checklist“ byl předložen 100 studentům Princetonské Univerzity, kteří měli přiřadit 84 charakteristických rysů deseti specifickým skupinám. Na základě tohoto výzkumu si vědci všimli, že existuje poměrně velký konsensus v určitých připisovaných vlastnostech určitým skupinám.⁷⁴ Katz a Braly dále předpokládali, že, ačkoli jsou stereotypy produkty našeho kognitivního systému, jejich obsahem a hybnou silou je kultura; proto byly stereotypy definovány jako názory sdílené

71 MĚŠŤAN, A.: *The Czech Stereotype of Czechs compared with the Czech Stereotype of Poles*. In: WALAS, T. (ed.): *Stereotypes and Nations*, s. 38

72 Ibid., s. 37

73 ERIKSEN, T. H.: *Etnicita a nacionalismus. Antropologické perspektivy*, s. 55

74 EHRlich, J. H.; RINEHART, J. W.: *A Brief Report on the Methodology of Stereotype Research*. [online] In: *Social Forces*, Vol. 43, No. 4 (May, 1965), pp. 564-575. Oxford University Press. [cit. 2012-05-29] Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/2574464>>

velkým počtem lidí uvnitř jedné kultury.⁷⁵

V následujících dekadách tento způsob připsování atributů ve výzkumu stereotypů dominoval. Na jejich základě Van Dijk⁷⁶ dospěl ke zjištění, že připsované vlastnosti určitým skupinám jsou poměrně stálé. Za různých podmínek však samozřejmě mohlo docházet k určitým fluktuacím, např. při hodnocení Němců a Japonců během války.

Využívání těchto „checklistů“ mělo svá mnohá úskalí. Ehrlich a Rinehart⁷⁷ uvádí dva typy chyb, kterých se tento výzkumný instrument mohl dopouštět. Za prvé, výzkumník mohl jen těžko rozlišit mezi respondentovou *znalostí* daných skupinových stereotypů a jejich osobním schvalováním. Za druhé, to že respondenti využívali již předem dané možnosti odpovědi, zabraňovalo více využít jejich hlubší osobní názory, skupinové stereotypy byly tedy vyjádřeny spíše jazykem výzkumníka než jejich vlastním.

Jaké jsou ovšem nové trendy ve výzkumu stereotypů? Teun A. van Dijk⁷⁸ uvádí dva hlavní směry, kterými se tyto výzkumy na poli sociální psychologie ubírají. Za prvé je to metoda, která má svůj domov v Evropě a byla ovlivněna prací Henriho Tajfela. Tento přístup zdůrazňuje sociální dimenzi meziskupinových vztahů a předsudků. Stereotypy a předsudky jsou podle tohoto přístupu zakořeněny v meziskupinových vztazích a konfliktech, v sociálních funkcích předsudků, v základní diferenciaci „vlastní“ a „cizí“ skupiny („ingroup“ a „outgroup“). Druhá metoda je častěji aplikována v USA, klade důraz na kognitivní dimenzi stereotypizace, zpracovávání sociálních informací a skupinové vnímání.

75 SCHNEIDER, D. J.: *Modern Stereotype Research: Unfinished Business*. [online] In: MACRAE, C.N.; STANGOR, C.; HEWSTONE, M. (Eds.): *Stereotypes & Stereotyping*. The Guilford Press, New York: 1996. [cit. 2012-05-29] Dostupné z: <<http://books.google.cz/books?id=o2EVqBMpJDEC&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>> s. 420

76 DIJK van, T. A.: *Prejudice in Discourse. An Analyses of Ethnic Prejudice in Cognition and Conversation*. [online] J. Benjamins Pub. Co., Amsterdam/Philadelphia: 1984. [cit. 2012-05-29] Dostupné z: <<http://www.discourses.org/OldBooks/Teun%20A%20van%20Dijk%20-%20Prejudice%20in%20Discourse.pdf>>

77 EHRLICH, J. H.; RINEHART, J. W.: *A Brief Report on the Methodology of Stereotype Research*. [online] In: *Social Forces*, Vol. 43, No. 4 (May, 1965), pp. 564-575. Oxford University Press. [cit. 2012-05-29] Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/2574464>>

78 DIJK van, T. A.: *Prejudice in Discourse. An Analyses of Ethnic Prejudice in Cognition and Conversation*. [online] J. Benjamins Pub. Co., Amsterdam/Philadelphia: 1984. [cit. 2012-05-29] Dostupné z: <<http://www.discourses.org/OldBooks/Teun%20A%20van%20Dijk%20-%20Prejudice%20in%20Discourse.pdf>> s. 17

K metodologii výzkumu stereotypů se vyjadřuje i Krekovičová⁷⁹, která poukazuje na jejich možné nástrahy a úskalí.

1) Objektivnost versus subjektivnost jako faktory působící při výběru zkoumaného tématu, zpracování či interpretaci získaných poznatků. Autorka považuje za důležité, aby se výzkumník odosobnil, to znamená, aby se dostal co nejvíce „mimo vlastní identifikace“. Zároveň ale uznává, že to není snadný úkol, za některých okolností ani splnitelný. Domnívá se, že každý badatel zabývající se stereotypy, rasismem nebo xenofobií, se s tímto problémem setkal (nejvíce při etnických stereotypech) a musel se s ním nějak vyrovnat. Mnohé příspěvky k výzkumu stereotypů mohou zároveň sloužit jako objekt bádání o stereotypech a předsudcích, které jsou vlastní jejich autorovi.

2) Při tzv. výzkumech historických stereotypů, může badateli hrozit neschopnost vymanit se z deskriptivnosti. Tyto výzkumy mohou setrvávat na úrovni opisu reálií bez ambicí o širší zevšeobecnění nebo interpretaci.

3) Dalším z úskalí výzkumu nejen historických stereotypů je naopak tendence ke spekulacím odtrhnutým od reálné historické skutečnosti. Je zde tedy nebezpečí, že se výzkumník nechá unést fantazií a vytváří tak konstrukty, které nemá dostatečně argumentačně podložené.

3.8. Národní stereotypy a humor

Na konci této části věnované národním stereotypům, bych se ještě ráda krátce pozastavila u fenoménu humoru, který ve stereotypizovaném vnímání ostatních národů hraje nemalou roli.

Lidé si nepochybně vždy dělali legraci z lidí, kteří jim připadali odlišní. Dělali to, aby se uklidnili a oslabili hrozby, které jsou implicitně zahrnuty v rozdílnosti.⁸⁰ Jacek Fedorowicz⁸¹ připisuje jeden z nejvýznamnějších faktorů při formování stereotypů populární kultuře. Tím myslí komedie, televizní soap opery,

79 KREKOVIČOVÁ, E.: *Medzi autoobrazom a heteroobrazom*. In: Kol. autorů: *Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů*, s. 17-18

80 BOSKIN, J.; DORISON, J.: *Ethnic Humor: Subversion and Survival*. [online] In: *American Quarterly*, Vol. 37, No. 1, Special Issue: American Humor (Spring, 1985), The John Hopkins University Press. pp. 81-97 [cit. 2012-05-16] Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/2712764>>

81 FEDOROWICZ, J.: *Stereotypes in a light vein*. In: WALAS, T. (ed.): *Stereotypes and Nations*, s. 265

masově shlížené filmy a také běžnou cirkulaci vtipů, bez pomoci medií. Autor tvrdí, že „(p)opulární kultura hluboce miluje stereotypy.“ Tento fakt dokládá i Lakoff: „(v)zhledem k tomu, že jsou ... stereotypy běžně používány pro charakteristiku kulturních očekávání, bývají často využívány v reklamě a ve většině forem lidové zábavy.“⁸².

Je mnohem jednodušší vystavět příběh na stereotypu postavy (např. Francouze jako milovníka, hlučného Itala, nekulturního Američana apod.) než složitě popisovat vlastnosti jednotlivých postav.⁸³ Belaj⁸⁴ dokonce tvrdí, že stereotypy jsou určitou podmínkou/ předpokladem pro vytváření vtipů o ostatních národech.

Jak jsme již zmínili výše, stereotypy mají vždy alespoň malý odraz v realitě. U národnostně zaměřených vtipů je to také tak. Například obraz hloupého „Polacka“ - hrdiny amerických anekdot o Polácích, vznikl na vzoru prvních polských emigrantů, jimiž byli nevzdělaní zemědělci z nejchudších oblastí Polska.⁸⁵

82 LAKOFF, G.: *Ženy, oheň a nebezpečné věci. Co kategorie vypovídají o naší mysli*, s. 95

83 Pro ilustraci předkládám jednu anekdotu: „Mají takhle zavřít Rusáka, Francouze a Poláka na rok do vězení. Předtím si ale něco můžou přát. Rusák chce flašku vodky, ze který by nikdy neubejvalo. Francouz zase bednu šneků, ze který by mohl užít a neubejvalo by. Polák si přeje karton Marlboro, ze kterýho by neubývalo. Tak jim to všem dají a šoupnou je na rok do basy. Za rok otevřou celu Rusáka, ten vypadne z cely, zpítej do bezvědomí. Otevřou u Francouze, ten vyběhne celej zelenej z cely, hodí šavli a říká: "Fuj, já už ty šneky nemůžu ani vidět!" Otevřou celu Poláka, ten tam sedí, hubu plnou cigaret a ptá se: "Nemáte někdo oheň???!!" zdroj: <<http://vtipy.k47.cz/kategorie/narody/3>> [cit. 2012-05-16]

84 BELAJ, V.: *Jokes about Serbs, Autumn 1991*. In: JEZERNIK, B.; MURŠIĆ, R. (Eds.): *Prejudices and stereotypes in the social sciences and humanities*, s. 47

85 FEDOROWICZ, J.: *Stereotypes in a light vein*. In: WALAS, T. (ed.): *Stereotypes and Nations*, s. 266

4. Česko-polské vztahy, obrazy a stereotypy

Další významná část této práce se věnuje historii i současnosti obrazů a stereotypů, které si Češi o Polácích vytváří. Zaměřuji se i na vliv jazyka a humoru, který u těchto dvou národů hraje při formování stereotypu poměrně důležitou roli.

4.1 Česko- polské „obrazy“ z pohledu předešlých výzkumů

„Zřejmě zásadní podnět k zahájení výzkumu dějin vzájemných obrazů Poláků se sousedními národy v nejnovějších dějinách měla představovat konference, kterou v roce 1993 uspořádal Historický ústav Polské akademie věd ve Varšavě. Díky této iniciativě vznikly také první pokusy načrtnout polský obraz Čecha a český obraz Poláka v dějinách 20. století za využití nástrojů historiografie.“

86

Většina Poláků připisuje svému národu pozitivní kvality, stejně tak (pozitivně) smýšlejí i Češi o českém národu (činí tak většinové obyvatelstvo všech evropských národů).⁸⁷

Polskému autostereotypu (nejen) byl věnován výzkum Jerzyho Bartmiński⁸⁸ a jeho studentů, kteří chtěli zjistit, jak Poláci vidí sami sebe, a jaké vlastnosti připisují svým sousedícím národům. Výzkum byl proveden v roce 1993 mezi studenty v Lublinu.⁸⁹ Polští studenti svému národu nejčastěji připisovali následující vlastnosti⁹⁰: vlastenecký, přátelský, nábožný, odvážný, radostný, inteligentní, hrdý, nespoutaný, otevřený a „pijácký“. Nad ostatními národy Poláci vynikají svým patriotismem, soudržností, odvahou, otevřeností, ale také leností, extravagancí a

86 BARON, R.: *Čech v polském zrcadle, Polák v zrcadle českém*. [online] In: *Listy. Dvuměsíčník pro kulturu a dialog*. Roč. 39, č. 5, 2009. Dostupné z <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=095&clanek=050907> [cit. 2012- 05- 08]

87 MĚŠŤAN, A.: *The Czech Stereotype of Czechs compared with the Czech Stereotype of Poles*. In: WALAS, T. (ed.): *Stereotypes and Nations*, s. 38-39

88 BARTMIŃSKI, J.: *Poland's neighbours in the eyes of Polish students. (A study of national stereotypes)*. In: WALAS, T. (ed.): *Stereotypes and Nations*, s. 257- 261

89 Tento výzkum byl součástí širšího projektu vedeného Institutem polské filologie na Maria Skłodowska-Curie University. Cílem tohoto projektu bylo sestavit slovník etnických stereotypů užívaných v polštině.

90 Tyto charakteristiky uvedla více než polovina všech respondentů.

opilstvím⁹¹.

Jak v tomto výzkumu „dopadli“ Češi? Nejčastěji byly ohledně Čechů zmiňovány vlastnosti jako: radostný, patriotický, soudržný, tolerantní, připravený vyhovět a servilní.

4.2 Český obraz/stereotyp o Polácích

Tématu vzájemných stereotypů Čechů a Poláků se věnuje Antonín Měšťan⁹², který ve své stati, mimo jiné, uvádí i české stereotypizované vidění Poláků. Říká, že většinovým českým obyvatelstvem jsou Poláci viděni jako podomní obchodníci, kteří nabízejí nekvalitní zboží pochybného původu, snaží se ošidit kupujícího, chovají se neslušně a všemi možnými prostředky se snaží Čechy poškodit. Poláci jsou podle nich líní a ani nevědí, jak tvrdě pracovat, polské průmyslové výrobky jsou vnímány jako nekvalitní.⁹³

Podle Měšťana⁹⁴ je zřejmé, že lidové stereotypy (popular stereotypes) sousedících národů jsou všude stejné. Nikde by se nenašli obyvatelé, kteří by si mysleli, že jejich sousedé jsou lepší než oni sami (dokonce ani stejně dobří/špatní jako oni).

Dalším z teoretiků v oblasti vzájemných obrazů Čechů a Poláku je literární historička Jasna Hloušková, která tvrdí, že český stereotyp o Polácích má dvě základní formy. První nazývá: „romantický Polák“⁹⁵. - ten, který se staví proti nadvládě; rytíř bojující za čest a Boha; odvážlivec útočící na tanky. Tento stereotyp byl se v posledních letech podpořen obrazem nespoutaného, nezlomného disidenta a aktivistu Solidarity bojujícího proti nadvládě totalitárního komunistického režimu.

Druhým výrazným⁹⁶ stereotypem je pro Hlouškovou stereotyp Poláka jako

91 Opilství bylo respondenty zmíněno pouze u Poláků a Rusů.

92 MĚŠŤAN, A.: *The Czech Stereotype of Czechs compared with the Czech Stereotype of Poles*. In: WALAS, T. (ed.): *Stereotypes and Nations*, s. 39

93 Autor bohužel neuvádí, kde, jak a kdy k těmto závěrům došel.

94 MĚŠŤAN, A.: *The Czech Stereotype of Czechs compared with the Czech Stereotype of Poles*. In: WALAS, T. (ed.): *Stereotypes and Nations* s. 39

95 Tento stereotyp byl podle Hlouškové tvořen dějinami, stejně jako literaturou a uměním po téměř dvě století.

96 Za vznikem tohoto nelichotivého stereotypu podle autorky stojí zjednodušené, běžné zkušenosti obyčejných lidí. Ti měli méně možností stýkat se s význačnými polskými intelektuály, umělci, spisovateli a filozofy; na druhé straně se běžně stýkali s polskými *gastarbeitery*, kteří obchodovali na ulicích.

obchodníka a veksláka.⁹⁷

K tomuto stereotypu se přiklání i František Mezihorák, který uvádí stereotypní vidění Poláků jako „...evropských kšeftařů, mistrů nekalých obchodů a vykupovačů zboží v českých zemích.“⁹⁸ I Sobotová⁹⁹ tento stereotyp potvrzuje: „Spíše ve starší generaci Čechů se setkáváme se stereotypním vnímáním Poláka jako lenocha s obchodnickými sklony nebo opilého povaleče...“ K typickému obrazu Poláka jako kšeftaře obchodujícího a okrádajícího lidí dospěla i Uhlíková ve svém dotazníkovém šetření zaměřeném na výzkum současných etnických stereotypů u mladé generace.¹⁰⁰

Na tomto místě bych ještě ráda uvedla výsledky práce Dagmar Filippové¹⁰¹, ke kterým došla na základě srovnání materiálů z korpusu SYN2000¹⁰². Autorka v tomto korpusu vyhledala lemma „Polák“ s cílem, najít charakteristické rysy polského národa registrované vnímáním Čechů. „Na základě opakujících se nebo podobných tvrzení, resp. dokladů, které zdůrazňují buď určitou jednotlivou vlastnost přisuzovanou polskému národu, nebo charakteristickou součást polské kultury jako prostředek reflexe polského etnika (jsem) sestavila deset základních oddílů.“¹⁰³

Poláci jsou tedy, podle Filippové, v Čechách vyobrazováni jako „bratři“ (ve smyslu regionální nebo historicko-politické blízkosti, popř. jako společná sounáležitost ke Slovanstvu), „nakupující“, „obchodníci“, „kriminálníci“, „zahraniční dělníci“, národ s typickou kuchyní a alkoholem (charakteristika pocházející z hmotné kultury), „šlechtici“ (hluboké kořeny v minulosti; získané

97 HLOUŠKOVÁ, J.: *Poles in the Eyes of Czechs*. In: WALAS, T. (ed.): *Stereotypes and Nations*, s. 49

98 MEZIHORÁK, F.: *Předsudky, averze a myšlenkové stereotypy v dějinách středoevropských národů*. In: MEZIHORÁK, F.; HOŘÍNEK, M. (Eds.): *Trinacionální symposium. (Češi- Němci- Poláci). Český pohled*, s. 33

99 SOBOTOVÁ, J.: *Polsko-česká jazyková komika jako součást národních stereotypů*. In: LEŠNEROVÁ, Š.; UHLE, D.; WOJDA, A.; GORZKOWSKI, A.: *InterFaces: Obraz vzájemných vztahů Čechů, Poláků a Němců v jejich jazycích, literaturách a kulturách*, s. 205

100 UHLÍKOVÁ, L.: *Několik poznámek ke vzniku a zániku etnických stereotypů*. In: Kol. autorů: *Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů*, s. 49 a 52

101 FILIPPOVÁ, D.: *Obraz „Poláka“ na základě materiálů Českého národního korpusu*. In: LEŠNEROVÁ, Š.; UHLE, D.; WOJDA, A.; GORZKOWSKI, A.: *InterFaces: Obraz vzájemných vztahů Čechů, Poláků a Němců v jejich jazycích, literaturách a kulturách*, s. 9- 15

102 SYN 2000 je reprezentativní korpus synchronní psané češtiny z roku 2000 obsahující asi 100 miliónů slovních tvarů. (Filippová, s. 9)

103 FILIPPOVÁ, D.: *Obraz „Poláka“ na základě materiálů Českého národního korpusu*. In: LEŠNEROVÁ, Š.; UHLE, D.; WOJDA, A.; GORZKOWSKI, A.: *InterFaces: Obraz vzájemných vztahů Čechů, Poláků a Němců v jejich jazycích, literaturách a kulturách*, s. 9

doklady nereflektují aktuální situaci, ale odkazují do minulosti), „antisemité“ a „katolíci“.

Podle materiálů z korpusu můžeme shrnout, že v českém psaném projevu převládá spíše negativní obraz polského národa.

4.3 Český autoobraz a autostereotyp

Jak již bylo zmíněno výše, hovoříme-li o stereotypních obrazech „jiných“ národů, musíme brát v úvahu i stereotyp o národě „vlastním“. Pro cíle této práce je proto důležité se hlouběji věnovat právě českému autostereotypu, který podmiňuje i stereotyp a obraz, který si Češi vytvářejí o Polácích.

V této části práce se budu opírat o text Miroslava Holého *Malý český člověk a skvělý český národ* (2010). Holý zde analyzuje specifický český diskurz o národní identitě, zvláštní pozornost věnuje symbolickým reprezentacím toho, co to znamená být Čech- tedy českému autoobrazu/stereotypu. „*Holý vidí problém české mentality v těsné spojitosti s otázkou národní identity a národní kultury (...). Jeho přístup je interpretativní a zdůrazňuje konstruktivistickou povahu lidského světa: nejde mu o nezaujatou deskripci a porovnatelnost faktů, netouží po generalizacích. V nejširším smyslu se mu v knize jedná o ukázání a interpretaci sociální „sebekonstrukce“ polistopadového češství, o chápání vlastní identity jako důsledku i předpokladu české kultury (v nejširším smyslu), a to z pohledu a v projevech jeho aktérů, kteří se snaží dávat smysl světu, ve kterém žijí. Východiskem jsou zde proto pojmy, představy a metafory, které se v české kultuře „používají“, které jsou v ní „běžné“ a které v ní platí.*“¹⁰⁴

Pojďme se nyní na tyto „projevy“ české mentality podívat blíže. Holý¹⁰⁵ tvrdí, že mluví-li o sobě Češi jako o národu, zmiňují buď národní vlastnosti, nebo to, co považují za národní tradice. Zajímavý je však fakt, že sebeobrazy založené na charakteristických vlastnostech se podstatně liší od obrazů vyjádřených prostřednictvím tradic.

104 HAVELKA, M.: *Historické a systematické předpoklady tematizace problému mentalit v sociologii*. In: HAVELKA, M.; TUČEK, M.; ČERNÝ, J.; ČESAL, J.; HUDEMA, M.: *Skupinové mentality*, 2002, s. 31

105 HOLÝ, M.: *Malý český člověk a skvělý český národ. Národní identita a postkomunistická transformace společnosti*, s. 78

Malý český člověk jako typický reprezentant českého národa je zosobněním průměrnosti a zdravého selského rozumu, kterému rozhodně nechybí inteligence¹⁰⁶. Má také „zlaté české ručičky“, které dokáží zvládnout cokoli- Čech je talentovaný, zručný a vynalézavý. Tyto vlastnosti však Češi zdůrazňují pouze pokud se snaží vymezit hranici mezi sebou a těmi druhými.

Širší česká veřejnost má totiž i jiné představy o svých českých spoluobčanech. Holý¹⁰⁷ cituje výsledky výzkumu stereotypů české národní povahy z ledna 1992, kde 77% vlastností, které si Češi připisují, bylo výrazně negativních. Nejčastěji se objevovala závist, kterou jako nejtypičtější vlastnost uvedlo 28% respondentů. Dále lidé uváděli vlastnosti jako (seřazeno dle četnosti výskytu): nepřiměřená konformita, vychytralost, sobectví, lenost, zbabělost, hádavost, pokrytectví, domýšlivost a požitkářství. Co se týče pozitivních vlastností, respondenti uváděli, že Češi jsou pracovití, zruční a mají smysl pro humor.

Negativní vlastnosti Češi nevztahují jen na malého českého člověka, ale i na *čecháčka*. *Čecháčkovství* zahrnuje kromě malichernosti i „... *netoleranci k odlišným názorům, postojům a chování, závist a přesvědčení, že cokoli dělám nebo co si myslím, je to nejlepší, co může být, a ti, co se od této normy odlišují, musí být důrazně napomenuti.*“¹⁰⁸

Jiný obraz vzniká, pokud sledujeme, co Češi považují za národní tradice. Hovoří-li Češi o svých tradicích, nemají tím podle všeho na mysli starobylé a úctyhodné, ale často nově vynalezené zvyklosti, jakými jsou různé veřejné slavnosti. „*Tradicemi rozumějí postoje, rysy nebo sklony, u kterých se předpokládá, že je členové určité kolektivity sdílejí a předávají více méně nezměněné z generace na generaci (...). Když Češi hovoří o svých národních tradicích, mají na mysli specifické historicky podmíněné tendence a postoje, které pro sebe jako národ považují za typické.*“¹⁰⁹ Národní tradice je „...*kolektivní, sdílí ji všichni příslušníci národa, je nadindividuální a mezigenerační.*“¹¹⁰

Nejčastějším obrazem českého národa, založeném na národních tradicích, je

106 Hloupost je naopak připisována druhým. (Holý, s. 78)

107 HOLÝ, M.: *Malý český člověk a skvělý český národ. Národní identita a postkomunistická transformace společnosti*, s. 81

108 Ibid., s. 82

109 Ibid., s. 82

110 Ibid., s. 86

obraz „...demokratického, vzdělaného a vysoce kulturního národa a tato představa je v různých kontextech jednoznačným zdrojem národní hrdosti.“¹¹¹

Zajímavým faktem je, jak uvádí Holý¹¹², že historická období a události, které jsou hodnoceny negativně, se na konstrukci národních tradic nepodílí. To však neznamená, že by byly vymazány z historické paměti, jsou prohlášeny za „anomální diskontinuity“ a jako takové nejsou součástí národních tradic.

Jak vidíme tyto dva obrazy se velmi liší- obraz českého národa je vysoce pozitivní, naproti tomu obraz jednotlivých Čechů je výrazně negativní. „Charakteristické rysy, které si Češi připisují, jsou generalizacemi zkušenosti jednotlivců a jejich existence může být snadno prokázána. Naproti tomu národní tradice nejsou generalizacemi zkušenosti jednotlivců; jsou postulovaným přesvědčením a jejich existence nemůže být v poslední instanci ani dokázána, ani vyvrácena, protože jakýkoli možný důkaz tradice předem předpokládá její existenci.“¹¹³

4.4 Čeština a polština

Podle Měšťana¹¹⁴ vytvářejí vtipy o jazyku sousedících národů velmi důležitou část vzájemných stereotypů.¹¹⁵ Pokud sousedící jazyky nemají mnoho společného (např. němčina a francouzština) nebo dokonce nic společného (jako např. maďarština a srbština), je jazyk sousedního národa brán minimálně jako neharmonický.

Speciálním případem jsou však jazyky, které si jsou velmi podobné. Měšťan uvádí příklad němčiny a holandštiny, ta pro Němce údajně zní jako deformovaný vesnický dialekt němčiny.

Pojďme se nyní podívat na vztah češtiny a polštiny. Jelikož tato práce

111 Ibid, s. 82

112 Ibid, s. 90

113 HOLÝ, M.: *Malý český člověk a skvělý český národ. Národní identita a postkomunistická transformace společnosti*, s. 89

114 MĚŠŤAN, A.: *The Czech Stereotype of Czechs compared with the Czech Stereotype of Poles*. In: WALAS, T. (ed.): *Stereotypes and Nations*, s. 39

115 Potvrzení tohoto faktu můžeme hledat už v Antice, kdy Řekové a Římané s poměrně vyspělou civilizací nazývali své méně rozvinuté sousedy „barbary“, čímž se vysmívali nejen jejich jazyku. (Měšťan, s. 39)

pojednává o českém stereotypním obrazu Poláků, zaměřuji zde svou pozornost především na to, jak Češi vnímají polštinu.

Oba jazyky patří do skupiny západoslovanských jazyků a jsou si značně podobné. Češi a Poláci si na úrovni běžné komunikace mohou relativně dobře rozumět¹¹⁶. Ve vzájemném kontaktu Čechů a Poláků užívajících vlastních jazyků však může docházet i k nepříjemným nedorozuměním. Za jejich vznikem může stát tzv. mezijazyková homonymie, kdy slova znějící v češtině i polštině stejně nesou jiný význam. Sobotová¹¹⁷ pro tento jev užívá pojmenování „zrádná slova“.

V polštině můžeme najít celou řadu zrádných slov, z nichž některá jsou pro Čechy spíše zábavná, některé mají až pikantní nádech. Nejznámější příkladem je zřejmě dvojice slov *szukać- szukać*. Polské *szukać* je naprosto neutrální slovo, které má význam jako české *hledat*. Naproti tomu české slovo *šukat*, v dnešním významu, je vulgarismus vztahující se k pohlavnímu styku. V tomto případě se podobně znějící slova odlišují nejen významově, ale i stylisticky. Dalším příkladem je slovo *czerstwy*, které má úplně opačný význam než české slovo *čerstvý*, do češtiny se překládá jako *starý, zatuchlý*. České slovo *přikrývka* neznamena to samé jako *przykrywka* v polštině, ta je zde poklicí na hrnec.¹¹⁸

Podíváme-li se do historie, zjistíme, že až do první poloviny 16. století byli Češi Poláky nahlíženi jako nadřazení s vyšším stupněm civilizace. Polští spisovatelé rádi užívali bohemismy a svým krajanům prezentovali češtinu jako vzor jazyka. Zatímco v Čechách již tou dobou panoval stereotypní názor, že polština je směšný a ošklivý jazyk. V roce 1571 Jan Blahoslav, známý český filolog a teolog, napsal, že Poláci se vyznačovali tím, že „mluví nosem“ a že je jejich jazyk ošklivý.¹¹⁹

V dnešní době se Češi nesmějí polským nosovkám, vtipná jim připadá spíše přemíra měkkých (patrových) samohlásek. Polština Čechům připomíná šišláni malých dětí, které se ještě nenaučily správně vyslovovat. Některá polská slova

116 Z vlastní zkušenosti mohu říci, že Češi rozumí Polákům lépe než je tomu naopak.

117 SOBOTOVÁ, J.: *Polsko-česká jazyková komika jako součást národních stereotypů*. In: LEŠNEROVÁ, Š.; UHLE, D.; WOJDA, A.; GORZKOWSKI, A.: *InterFaces: Obraz vzájemných vztahů Čechů, Poláků a Němců v jejich jazycích, literaturách a kulturách*, s. 206

118 *Ibid.*, s. 206

119 MĚŠŤAN, A.: *The Czech Stereotype of Czechs compared with the Czech Stereotype of Poles*. In: WALAS, T. (ed.): *Stereotypes and Nations*, s. 40

mohou Čechům znít jako zastaralá, odpovídající provinčním dialektům češtiny. Mnozí proto mohou polštinu vnímat jako archaickou, primitivní a dětinskou zkomoleninu češtiny, která jim zní směšně¹²⁰.

Jak uvádí Sobotová¹²¹, zvukomalebnost polštiny může stát za žertovným až posměšným pojmenováním Poláků *Pšonek/Pšonk/Pšoncek*, které napodobuje polštinu. Toto oslovení však není moc rozšířené, což dokazuje fakt, že ho mnoho českých mluvčí nezná.¹²²

Fakt, že polština je pro české posluchače směšná, dokládá i přemíra českých vtipů napodobujících polštinu. Ty využívají především polského slovosledu, který se vyznačuje postpozicí přísudku (u vztahových adjektiv). Tento rys nápadně odlišuje češtinu od polštiny. České vtipy tohoto jevu využívají k vyvolání komického efektu, který je většinou založený na metafoře. Jako příklady můžeme uvést spojení jako: *kaktus pochodowy*- ježek, vtip je zde založen na vnější podobnosti objektů a na imitaci polštiny užitím přípony *-owy*; *kaktus pochodowy specjalny*- dikobraz, tento vtip je doplněním předešlého; *koza turystyczna*- kamzík, zde vystupuje vnější podobnost, asociace „kamzík→ Tatry→ turistika“ a další typicky polská přípona; *proše pana pan za pana aby ně viděl pan na pana*- toto je nápodoba „polského“ vojenského rozkazu *zakryt*, roli zde hraje především protiklad obvyklé stručnosti vojenských povelů s rozvláčností a zdvořilostí tohoto rozkazu (užití formy *proszę*)¹²³

Sobotová se domnívá, že „za dnešními nápodobami (...) nestojí historie a negativní postoje vůči Polákům, nýbrž prosté zaujetí jazykem sousedního národa a představa o jeho směšnosti.“¹²⁴

120 Poláci si myslí totéž o češtině.

121 MĚŠŤAN, A.: *The Czech Stereotype of Czechs compared with the Czech Stereotype of Poles*. In: WALAS, T. (ed.): *Stereotypes and Nations*, s. 205

122 V oblasti krkonošského pohraničí je toto pojmenování Poláků obvyklé, nemusí však nutně nést negativní konotaci.

123 SOBOTOVÁ, J.: *Polsko-česká jazyková komika jako součást národních stereotypů*. In: LEŠNEROVÁ, Š.; UHLE, D.; WOJDA, A.; GORZKOWSKI, A.: *InterFaces: Obraz vzájemných vztahů Čechů, Poláků a Němců v jejich jazycích, literaturách a kulturách*, str. 207- 208

124 *Ibid.*, s. 208

4.5 Dějiny česko-polských vztahů

Antoni Kroh¹²⁵ tvrdí, že vzájemný negativní stereotyp Čechů a Poláků byl dán společným soužitím v Habsburské monarchii. Počátky nepřátelství vidí autor v době, kdy do Polska přicestovalo mnoho úředníků z celé monarchie, tzn. od roku 1772, kdy došlo k Prvnímu dělení Polska. Mezi příchozími bylo i mnoho Čechů, kteří byli více či méně germanizováni. Tito vytvořili první moderní státní správu. Polská šlechta, která nebyla zvyklá na pravidelné placení daní, měla velké problémy s hodnocením svých příjmů a s jakoukoli státní kontrolou, se kterou neměla do teď žádné zkušenosti. K nově příchozím tedy projevovala své opovržení, které bylo v podstatě zástěrkou jejich strachu.

Důvodem, proč tolik Čechů přicházelo ve funkci státních úředníků do Polska, bylo to, že znali němčinu, vyznali se v kancelářské práci a přes určitá úskalí byli schopni domluvit se s Poláky. Bylo jim více důvěřováno než Polákům, kteří byli v monarchii noví.

Není k podivu, že tito čeští úředníci, kteří podkopali staré polské pořádky, byli často označováni hrubšími výrazy, které se následně přenesly na všechny Čechy. Zpočátku byli nazýváni: „böhmaki“, poté „wencliczki“ a „precliczki“¹²⁶. V současnosti se pro Čechy vžilo označení „pepiczek“, které v polštině zní až vulgárně.

Do Polska ovšem nepřicházeli pouze státní zaměstnanci, ale i řemeslníci, lékaři, technici, učitelé a profesori, lesníci, muzikanti atp., kteří zde velmi těžce pracovali. Jejich namáhavá práce byla následujícími generacemi nedoceněna a historiky téměř opomenuta. Tito lidé se zde usadili a jejich potomci už byli Poláky, ve třetí až čtvrté generaci v podstatě neznali své české kořeny.

První světová válka byla pro Čechy i Poláky historickou šancí k získání nezávislosti, oba se však vydávali opačnými směry. Češi toužili po prohře Rakouska-Uherska, kdežto Poláci viděli svou výhru v prohře Ruska. Češi proto dezertovali z Rakouské armády a v Rusku vytvořili Československé legie, kdežto

125 KROH, A.: *The Pole and the Czech: Two Brothers*. In: WALAS, T. (ed.): *Stereotypes and Nations*, s. 45-47

126 Toto označení vzniklo z literární postavy Wenzela Pretschlitschka, hlavního hrdiny novely Jana Lama *Wielki świat Capowic*, 1896. Pretschlitschek byl pro Poláky zobrazením nejdůležitějších rysů českých státních úředníků v Polsku. (Kroh, s. 45)

Poláci se přidali na rakouskou stranu. Podle Kroha neviděli Poláci v české dezertaci k Rusům politické kalkulace a naděje, ale pouze hanebný český národní charakter. Tyto chvíle byly opět zdroji pro vzájemné negativní obrazy Čechů a Poláků, které byly přenášeny i na další generace.

Po První světové válce vznikly mezi Čechy a Poláky státní hranice. Jejich vymezení však nebylo vždy jednoduché. Především na území Těšínska, se v průběhu staletí mnohokrát měnily. Docházelo zde i ke krvavým incidentům a vzájemným obviňováním. Pro Čechy tak byla obnova nezávislosti spojena s „nenasytnými“ Poláky; pro Poláky se „zrádnými“ Čechy.

Československé legie na Sibiři, zdroj české národní hrdosti, byly až do začátku Druhé světové války subjekty nesmiřitelných polemik mezi českými a polskými novináři. Na české straně v Rusku stáli i mnohem menší a hůře vybavené polské oddíly, které utrpěly velké ztráty. Poláci Čechy obviňovali z „kriminální netečnosti“ během ústupu a nařkli je, že si přejí polské oddíly fyzicky zničit.

Po vypuknutí Druhé světové války byly tyto problémy odsunuty do pozadí. Během této války nacházeli enormně trpící Poláci útěchu ve vnímání Čechů jako podřadnějších lidí. Polské válečné příběhy často využívají českého stereotypu: Čech je prezentován jako neschopný hlubších emocí, který se klidně přidá na stranu nacistů jen, aby si zachránil vlastní kůži a vydělal na tom.

4.5.1 Česko-polský disent- setkávání v Krkonoších

V rámci nastiňování česko-polských vztahů v minulosti, bych ráda zmínila spolupráci mezi polským a československým opozičním hnutím v době před rokem 1989. Tuto vzájemnou spolupráci uvádím z toho důvodu, že se velmi úzce vztahuje ke Krkonoším.

Na počátku vzájemných česko-polských vztahů mezi českými a polskými disidenty se jednalo pouze o vzájemnou reflexi existence dvou názorově blízkých hnutí v podobných situacích. Přímé kontakty pak probíhaly pomocí telefonu. V únoru 1978 se v kruhu kolem Charty 77 zrodila myšlenka na možnost legálního

setkání s lidmi z polského Výboru společenské sebeobrany- Výboru na obranu dělníků (Komitet Samoobrony Społecznej-Komitet Obrony Robotników – KSS-KOR). Toto setkání se mělo uskutečnit kolem 20. července 1978 na Cestě československo-polského přátelství¹²⁷ v kiosku u Obří boudy. Polští disidenti se však nedostavili.¹²⁸

První skutečně setkání proběhlo v červenci 1978, jeho hlavním bodem bylo jednání o společné deklaraci k 10. výročí okupace Československa. K dalšímu setkání došlo v září 1978 opět na Sněžce. Účastníci vydali společné *Komuniké o druhém československo-polském setkání*. Po tomto setkání se v polských disidentských periodikách začaly více objevovat články s českou tematikou nebo dokumenty pocházející z československého disentu. Není divu, že tyto aktivity disidentů, které začínaly přesahovat státní hranice, byly pro komunistický režim nepřijatelné. Další plánované setkání v říjnu 1978 bylo zrušeno kvůli razii československé bezpečnosti.¹²⁹

O vzájemných vztazích československého a polského disentu a setkávání jeho členů v Krkonoších hovořila v televizním pořadu *Originální radiojournal*¹³⁰ Petruška Šustrová, bývalá mluvčí Charty 77.

Vztahy s Polskými disidenty byly podle Šustrové velmi důležité a významné. Hranice v době komunismu byly, i přes hlásání internacionalismu, v podstatě neprostupné. Nejen z důvodu, že chartisté neměli pasy, ale i proto, že od dob Solidarity se do Polska dalo jet jen na pozvání.

Podle Šustrové bylo toto setkání pro české, slovenské i polské disidenty skoro jako zázrak, „protože oni se tam sešli a bylo jim jasné, že teď musí vydat nějakou výzvu, a že to je vlastně historická událost.“ Lidé, kteří se v Krkonoších sešli, byli přátelé, kteří se navzájem už dlouho podporovali různými prohlášeními a teprve nyní měli šanci se setkat tváří v tvář.

127 Cesta česko-polského přátelství je hlavní hřebenová trasa Krkonoš, která více méně kopíruje státní hranice České republiky a Polska.

128 KELLER, P.: *Z Krkonoš do vězení. Odsouzení Jaroslava Šabaty v souvislosti se setkáním československých a polských disidentů na československo-polských hranicích v roce 1978*. [online]. Dostupné z: <http://www.vons.cz/data/pdf/sbornik_vons_1/vons_keller.pdf> [cit. 2012-06-06]

129 Ibid.

130 ŠUSTROVÁ, P., In: *Originální videojournal. Petruška Šustrová: Čeští, slovenští a polští disidenti* [video online] ČT 24, vysíláno: 1.1. 2012, 26 min [cit. 2012-06-06] Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10363060615-originalni-videojournal/211411033150008-originalni-videojournal/>>

5. Metodologie výzkumu

Pro výzkum obrazu Poláků v krkonošském pohraničí jsem zvolila dvě z metod kvalitativních výzkumů. Jedná se o nestandardizované a narativní rozhovory, které jsem používala samostatně nebo kombinovaně.

Kvalitativní výzkum produkuje deskriptivní data, psaná nebo mluvená slova lidí a jejich pozorovatelné chování.¹³¹ Jelikož cílem této práce je přinést popis stereotypního obrazu Poláka, tak jak je viděn obyvateli českého pohraničí, považuji tuto metodu jako za zcela vyhovující.

Nestandardizovaný rozhovor vykazuje relativně vysoký stupeň volnosti při dotazování. Otázky vznikají během přirozené komunikace s respondentem, který někdy ani nemusí vědět, že je objektem výzkumu. Rozhovor reflektuje osobnost i aktuální situaci respondenta a nespornou výhodou je tu vysoká míra spontaneita výpovědi, která přináší dosti konkrétní a často „hlubinné“ údaje.¹³²

Při narativním rozhovoru je respondent vybídnut k volnému vyprávění na nějaké téma, o nějaké životní události, příběhu, zážitku apod.¹³³ V tomto případě respondenti vyprávěli své zkušenosti s Poláky.

Před začátkem dotazování jsem měla jen velice obecný plán, který nezahrnoval přesné znění otázek ani jejich pořadí. Otázky jsem kladla na základě odpovědí daného respondenta. Respondenti se tak stali spolutvůrci mého výzkumu.

Z rozhovorů jsem pořizovala audio nahrávky, které jsem následně interpretovala. Dva z respondentů s hlasovým záznamem nesouhlasili, v těchto případech jsem jejich výpovědi zaznamenávala pomocí psaných poznámek. Těch jsem využívala i u ostatních respondentů za účelem zapisování doplňujících poznámek.

131 DISMAN, M.: *Jak se vyrábí sociologická znalost*, s. 298 (cit. Bogdan a Tylor: *Introduction to Qualitative Research Methods: A Phenomenological Approach to the Social Science*. New York, John Willey & Sons, 1975)

132 REICHEL, J.: *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*, s. 110

133 Ibid., s. 111

Ve svém výzkumu jsem využila kombinaci deduktivního a induktivního přístupu. Takový přístup obvykle nejpřesněji odpovídá povaze zkoumání v sociálních vědách. Východiskem analýzy je zkoumání faktů a hledání jejich opakovatelnosti. Na základě metody analýzy je pak použita metoda zobecnění a následné vyslovování (odvozování) obecných závěrů.¹³⁴

5.1 Lokalita výzkumu

Jak již název této práce napovídá, místem výzkumu je krkonošské pohraničí, konkrétněji oblast západních Krkonoš. Výzkum probíhal v městech Rokytnice nad Jizerou a Harrachov. Obě města jsou centry turistického ruchu. Hlavně v zimě navštěvuje tato střediska zimních sportů mnoho turistů. V létě jejich nápor není tak vysoký, ale i tak jsou obě místa, jako výchozí body výše do hor, vyhledávána cyklisty i pěšími turisty. V posledních letech je mezi zdejšími návštěvníky stále větší procento Poláků.

Harrachov

Harrachov se nachází v Libereckém kraji na území okresu Semily. Žije zde 1669 stálých obyvatel.¹³⁵ Město je vzdáleno 3 km od státní hranice mezi Českou republikou a Polskem. Od roku 2010 je Harrachov propojen železnicí s polským městem Jelenia Góra, které je vzdálené cca. 30 km. V rámci grantových projektů Evropské Unie město spolupracuje se Szklarskou Porębou, která je zároveň jeho partnerským městem.

Rokytnice nad Jizerou

Rokytnice n./Jiz. Patří, stejně jako Harrachov, do Semilského okresu a Libereckého kraje. Město má 3265 obyvatel (údaj k 1. 1. 2005)¹³⁶. Rokytnice n./Jiz. Od r. 2008 spolupracuje v rámci Operačního programu přeshraniční spolupráce s

134 OCHRANA, F.: *Metodologie vědy. Úvod do problému*, s. 50

135 *Městský úřad Harrachov* [online], [cit. 14-6-2012] Dostupné z: <<http://mesto.harrachov.cz/>>

136 *Rokytnice nad Jizerou. Geografie a statistiky*. [online], [cit. 14-6-2012] Dostupné z: <<http://www.rokytnice.com/cs/o-meste/o-meste/geografie-a-statistiky>>

polským městem Wojcieszów (Vojtěšov). Spolupráce probíhá především na kulturním poli – setkávání se na různých společenských akcích – jako jsou Dny Wojcieszowa nebo rokytnický „Pašeráckej vejkend”.¹³⁷

5.2 Respondenti

Výzkumu se zúčastnilo 20 respondentů, které jsem vybírala na základě nepravděpodobnostního účelového výběru. Jelikož se téma výzkumu týká Poláků, především jako návštěvníků této lokality, volila jsem respondenty, kteří s nimi přicházejí nejvíce do styku v rámci svého zaměstnání. Tuto skupinu tvoří 4 poskytovatelé ubytování, 3 pracovníci v restauraci, 4 lidé pohybující se v lyžařských areálech, 1 pracovnice Informačního centra a 1 řidič taxi služby. Další skupinu tvořilo 5 respondentů, kteří se naopak s Poláky aktivně nestýkají. Mezi mými respondenty byli i pan starosta Rokytnice nad Jizerou a paní starostka města Harrachov. Ty jsem jako respondenty zvolila z důvodu jejich mezinárodní spolupráce s polskými partnerskými městy.

Původně bylo mým záměrem rozdělit respondenty dvou skupin podle jejich pohlaví. Výzkum však ukázal, že pohledy žen a mužů na Poláky se nijak výrazně neliší. V mém vzorku bylo 10 žen a 10 mužů.

Během svého výzkumu jsem zjistila, že názory mých informátorů se liší na základě jejich věku a s ním spojených zkušeností s Poláky. Respondenty jsem proto rozdělila do 4 věkových kategorií: 20-30, 30-40, 40-50, 50 a výše. Každá z kategorií je zastoupena pěti respondenty.

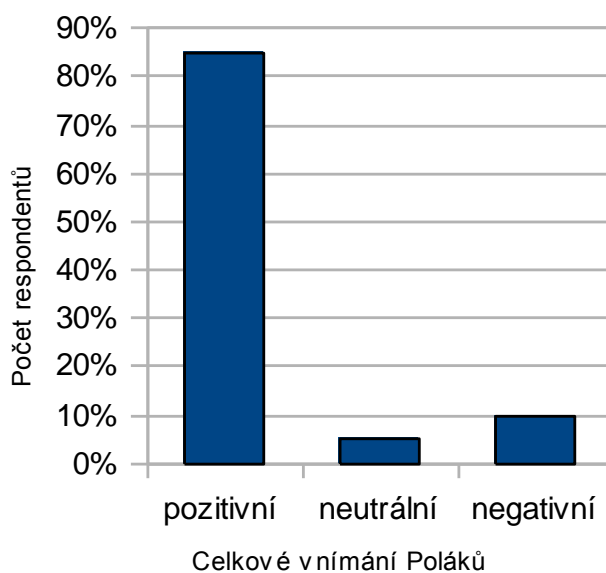
Před začátkem rozhovoru byli všichni respondenti seznámeni se záměrem a účelem práce. Respondentům byla přislíbena anonymita, totožnost je zřejmá pouze u pana starosty a paní starostky obou měst. Pro zajištění anonymity jsou v textu uváděny pouze respondentovy iniciály.

¹³⁷ *Partnerství měst Wojcieszów a Rokytnice nad Jizerou*. [online], [cit. 14-6-2012] Dostupné z: <<http://www.rokytnice.com/cs/krkonose/novinky/partnerstvi-mest-wojcieszow-a-rokytnice-nad-jizerou>>

6. Výsledky výzkumu

Nyní se dostáváme k nejdůležitější části této práce, a to k předložení výsledků mého bádání. V první části se zaměřím na nejčtenější charakteristiky Poláků, které jim byly mými respondenty připisovány. Dále se budu věnovat obrazu Poláků jako zákazníků v restauračních a ubytovacích zařízeních, kde dochází k nejčastějšímu přímému kontaktu mezi Čechy a Poláky. Prostor dostanou i nepříliš frekventovaně zmiňované pohledy, které si přesto zaslouží naší pozornost. Poslední část práce je věnována polskému jazyku jako významnému činiteli tvorby stereotypů.

Většina respondentů se shodla na pozitivním vztahu k Polákům, přestože většina z nich s nimi má i negativní zkušenosti. Vřelý pohled na Poláky má 85% dotazovaných, naproti tomu 2 respondenti deklarovali přímo negativní vztah, 1 respondentka k Polákům nezaujímá ani pozitivní ani negativní postoj, s Poláky se v podstatě nestýká a nezná je.

Obr. 1: Celkový vztah k Polákům

Pozitivní vztah místních občanů je založen především na faktu, že Poláci se stali hlavními činiteli cestovního ruchu a do této lokality přivážejí peníze.

„Poláci jsou ti, kteří z 90% ty penziony a restaurace držej nad vodou, v zimě i v létě. Je jich tady nejvíc a nechaj tady peníze. Sice se koukaj na ceny víc než Němci, ale i tak tady ty peníze nechávaj.“ (L.V., Informační centrum (IC), 20-30 let)

„Budme rádi, že sem teď ti Poláci jezdí.“ (starosta Rokytnice, 30-40 let)

„Poláci jsou teď hlavním zdrojem příjmů v týchle lokalitě. Nebejt jich, tak už sem skoro nikdo nejezdí. Oni to tady držej ještě pořád na úrovni. Spousta lidí má díky nim práci.“ (M.K., vlekář, 30-40 let)

„Poláci jsou pro nás velkým přínosem cestovního ruchu. Hlavně v posledních letech, kdy Němci a Holanďani téměř přestali jezdit.“ (starostka Harrachova, 40-50 let)

Města se různými prostředky snaží Poláky nalákat, aby se stali jejich návštěvníky. V Harrachově k tomu přispělo i zavedení vlakového spojení s polskou stranou Krkonoš.

„Je nám jasný, že to tady Poláci drží. Tak se snažíme, abychom je sem nějak nalákali. Snažíme se tady dělat kdesi cosi. Dát jim, co mají rádi. Teď se kvůli nim třeba rekonstruuji kapličky, protože oni to mají rádi. Jsou ochotný kvůli tomu přijet v rámci náboženského cestovního ruchu.“ (L.V., IC, 20-30 let)

„Jsme rádi za obnovení vlakového spojení z Polska k nám do Harrachova. Mnoho lidí tuto službu využívá.“ (starostka Harrachova, 40-50 let)

Přesto respondenti sdílejí názor, že v místní společnosti dominuje povědomí, že Poláci jsou méněcenní a lidé se na ně povyšují.¹³⁸ K negativnímu názoru na Poláky se však přihlásilo pouze 10% respondentů, ani jeden z nich se s Poláky

138 Všeobecným povědomím o Polácích se budu zabývat níže v části věnované Polsko-českým vztahům.

aktivně nestýká.

„I když tady Poláci dělají největší kšeft, lidi se k nim nechovají hezky, povyšují se na ně.“ (M.K., vlekář, 30-40 let)

6.1 Nejčastěji připisované vlastnosti

Nejčastěji připisovanými vlastnostmi byly přátelskost, vstřícnost a pohostinnost Poláků, po kterých následuje smlouvání a inklinace k alkoholu. Respondenti často zmiňovali i polský vztah k náboženství. S již zmíněným smlouváním je spojená i další charakteristika, a to je šetřivost a využívání slev.

Především starší respondenti zmiňovali dřívější zaostalost, o které nejčastěji mluvili ve spojitosti se současným rozvojem Polska. Především respondenti z vedení měst chválili schopnosti Poláků při získávání a využívání dotací z Evropské Unie.

Téměř polovina respondentů si myslí, že Poláci mají Čechy a Českou republiku rádi, a že naše národy si jsou blízké. Především ubytovatelé vyčítali Polákům jejich nepořádnost. Poláci jsou na základě mého výzkumu nahlíženi jako velcí turisté a cestovatelé.

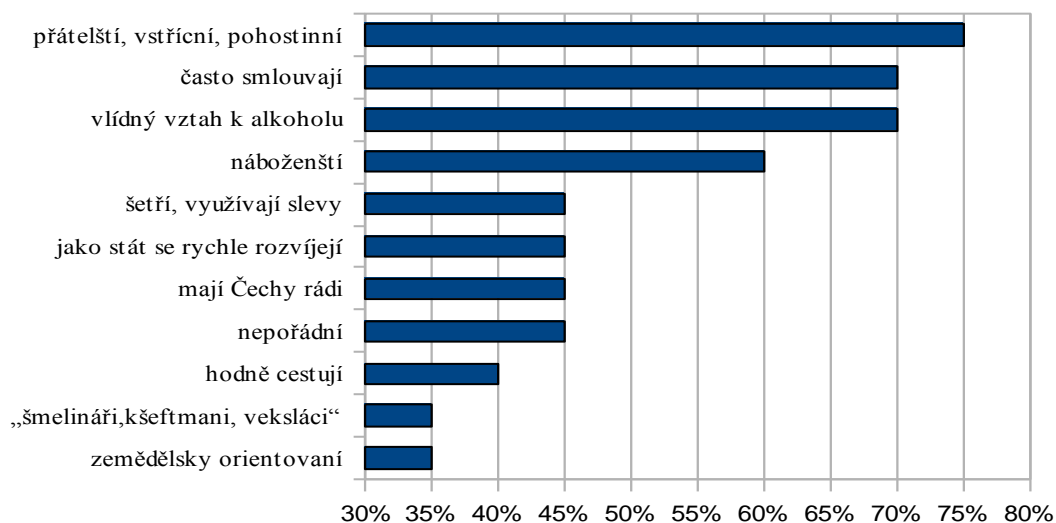
Opět starší generace, která zažila dobu socialistického režimu, si na Poláky vzpomněla jako na „šmelináře“, „veksláky“ a „kšeftmany“. Fakt, že Poláci se zaměřují spíše na zemědělskou výrobu než průmysl, zmiňovali také pouze respondenti ve věku 40+.

Ráda bych zdůraznila, že žádný z respondentů nebral Poláky jako homogenní celek. Všichni tvrdili, že všude žijí „dobří a špatní lidé“ a existuje mnoho výjimek, na které se dané vlastnosti nevztahují. Což potvrzuje konstatování Lawrence Bluma¹³⁹, že ne každé stereotypní vidění nevnímá jednotlivé členy určité skupiny. Pokud například osobně dobře známe někoho, kdo nejeví známky připisovaného skupinového stereotypu, můžeme ho/ji brát jako výjimku daného

139 BLUM, L.: *Stereotypes And Stereotyping: A Moral Analysis*. [online] In: *Philosophical Papers*. Vol. 33, No.3, 2004. pp.251-289 Dostupné z: http://www.faculty.umb.edu/lawrence_blum/publications/publications/A48.pdf > [cit. 2012-05-31] s.272 (viz. výše str. 12)

stereotypu. Tento jedinec je potom nahlížen jako individualita bez toho, aby nějakým způsobem vyvrátil daný skupinový stereotyp.

Konkrétními charakteristikami se budu zabývat v pořadí podle jejich četnosti. Pouze pokud na sebe některé charakteristiky navazují, tento vztah zohledním a budu se těmto tématům věnovat společně.

Obr. 2: Četnost připisovaných vlastností

Přátelští, vstřícní a pohostinní

Pozitivní pohled Čechů si Poláci získali svou přátelskostí, srdečností, vstřícností a pohostinností. Tyto vlastnosti Polákům připisovalo 75% respondentů. Respondenti většinou tyto charakteristiky zmiňovali společně, i já je proto shrnuji pod jednu odpověď.

„Já bych řekl, že Poláci jsou strašně štedrý, pohostinný a hodný lidi. Myslím, že v tomhle nám do nich hodně chybí.“ (P.P., poskytovatel ubytování, 40-50 let)

„Některý hosti z Polska jsou komunikativní a přátelský, a některý zas tak moc ne.“ (O.P., poskytovatelka ubytování, 40-50 let)

„Já mám Poláky rád. Jsou hodně přátelský a družný. Lidi, co k nám jezděj, s náma furt udžujou kontakt, posílaj nám blahopřání k narozeninám a tak.“ (J.P., majitel restaurace a penzionu, 50+)

„Můj poznatek z půjčovny je ten, že zatímco když sem jezdili ty veksláčci a obchodníčci¹⁴⁰, tak přišli, okukovali a přemýšleli, co ukradnout, tak teď tam opravdu chodí normální, běžní lidi. Oni jsou příjemný a srdečný. Já mam polskou klientelu docela rád, protože s nima je řeč.“ (K.Z., půjčovna lyží, 50+)

„Poláci jsou ohromně pohostinný, hned tě zvou dál a nabízej čaj. I když je jejich dům chudej a bídnej, tak hrozně zvou na pobytí. Jsou dost družný.“ (V.T., řidič taxi, 50+)

Smlouvání

Ačkoli mají lidé na Poláky pozitivní názory, při jejich popisu zmiňovali především jejich negativní vlastnosti. Respondenti nejčastěji mluvili o polském smlouvání, které je pro většinu z nich Polákům typické. O smlouvání hovořili respondenti všech věkových kategorií, povolání i obou pohlaví. Polské smlouvání má podle mých respondentů funkci samo pro sebe. Smlouvají, aby smlouvali, v podstatě jim nejde o to, o kolik nižší cenu dostanou, jde jim pouze o pocit, že ušetřili. Respondenti tvrdili, že je to jejich „národní folklór“.

„Mám s nima zkušenosti, že když mi nastoupěj do auta, tak začnou smlouvat. Když jsem věděl, že je mam odvízt na hranice nebo někam, tak už jsem věděl a nasadil jsem cenu. Věděl jsem, co to stojí a řekl jsem schválně o trochu víc, protože jsem věděl, že budou smlouvat. Jim to je jedno, ať usmlouvaj, co usmlouvaj, hlavně, že usmlouvali. Takže já jsem byl na svém a oni byli spokojený.“ (V.T., řidič taxi služby, 50+)

„Jsou to hrozný smlouvači. To je na nich to nejhorší. Oni smlouvaj všude, ve všech krámech i tam, kde by to člověk vůbec nečekal. Oni snad smlouvaj i v

140 Tomuto tématu je věnována samostatná část níže.

cukrárně.“ (M.H., půjčovna lyží, 30-40 let)

„Oni smlouvaj jenom z principu, je to prostě baví. Jim je jedno, kolik usmlouvaj, hlavně, že mají pocit, že dostaly slevu.“ (K.Z., půjčovna lyží, 50+)

„Poláci mají smlouvání v krvi. V tomhle jsou stejný jako Arabové.“ (P.B., nestýká se, 20-30 let)

Šetření a využívání slev x rozhazovačnost

Se smlouváním je úzce spojené šetření a využívání slev. Podle mých respondentů Poláci vyhledávají to nejlevnější, ať už se jedná o ubytování, stravu nebo lyžování. Rádi využívají slev a „akčních“ nabídek. Respondenti zmiňovali i to, že Poláci chtějí to nejlepší, za co nejméně.

„Na všechno chtěj slevu a ptaj se, co je kde nejlevnějšího. Máme tady spoustu propagačních materiálů, kde je na rohu udělaná sleva 10%, vezmou si to a už tam jdou. Na tohle strašně slyšej, šetřej.“ (L.V., IC, 20-30 let)

„Poláci by chtěli nejradši ty nejlepší topový lyže, ale za cenu těch nejlevnějších. Chtěj to nejlepší zboží za co nejmíň.“ (M.H., půjčovna lyží, 30-40)

„Oni sem jedou a vyhledávaj to nejlevnější ubytování. Taky z nic mám pocit, že „za málo peněz, hodně muziky“. Ale jen někteří, samozřejmě jsou výjimky.“ (J.P., majitel restaurace a penzionu, 40-50)

Přestože mají Poláci tendence smlouvat a šetřit, uvádí respondenti i opačný rys jejich chování a to rozhazovačnost. Tento fakt potvrzuje výše zmíněnou funkci smlouvání pro smlouvání. Poláci v podstatě na peníze moc nekoukají, mají jen tendence ušetřit, když to jde. Pokud už si na dovolenou ušetří a mají na ni vyhrazený určitý rozpočet, nedělá jim potom problém ty peníze utratit. Dva respondenti zmínili i fakt, že Poláci stále mají problém s přepočítáváním kurzu měny a nemají dostatečný přehled o českých cenách.

„Když už si na dovolenou ušetří, tak pak všechny ty peníze tady utratí.“ (starostka Harrachova. “ 40-50 let)

„Jejich taková zajímavá vlastnost je, že oni nebazírují na koruně. Čech prostě ví, že tohle má stát 55 korun, a když už to má někdo za 60,- , tak je nasranej. Polák ve chvíli když to bude stát 200 korun, tak je spokojenej, když se mu to líbí, tak to prostě bere. To Čech neudělá. Poláci to nemaj tak dobře spočítaný jako Češi. Řekl bych, že když Čech někam jede, tak má přesnou kalkulaci. Polák ji nemá. Polák má nějaký prachy, někam jede, a když se mu něco líbí, tak je tam nechá a ještě shání další. Když už se rozhodnou někam jet, tak už na peníze moc nekoukaj. Teda oni koukaj, oni smlouvaj, ale když už se rozhodnou, tak jim je to všechno okamžitě všechno jedno, to je ruská povaha. Jakmile začnou utrácet, tak je to jedno. Ale NEŽ, tak to chvíli trvá.“ (K.Z., půjčovna lyží, 50+)

„Oni nemají přehled v penězích, ten kurz je pro ně takovej nepřehlednej. Uměj počítat, ale v tomhle ještě trochu pokulhávaj.“ (P.P., poskytovatel ubytování, 40-50 let)

Alkohol

Další významnou oblastí zmiňovanou v souvislosti s povahou Poláků, je jejich vztah k alkoholu. To, že k němu mají velice vlídný vztah, řeklo 70% všech dotázaných. Alkohol lidé zmiňovali nejčastěji ve spojitosti s jeho neblahým účinkem, kdy se po požití větší dávky alkoholu neumí Poláci ovládat. Výjimkou nejsou ani ženy, které pijí tvrdý alkohol. Jeden respondent si cenil toho, že Poláci nikoho do pití nikoho nenutí.

„Poláci dost chlastaj, oni jsou schopní se zlejt do němoty. To je samá „wodka, wodka“, tam pijou tvrdej i ženský.“ (P.S., nestýká se, 50+)

„Oni chlastaj, oni se dokážou zpít úplně totálně a potom dělaj bordel, nekontrolujou se.“ (M.T., nestýká se, 50+)

„My bydlíme u cesty z nádraží, to je kolikrát hrůza. Poláci přijedou vlakem, kde už celou cestu chlastaj. Pak tudy jdou do města a to je hroznej bordel.“ (V.T., řidič taxi, 50+)

„Já se Polákama moc nestýkám, ale když třeba vidím ty jejich nákupní košíky v krámě, to je síla. Basičky piv a litry tvrdýho. Oni sem snad jezděj jen chlastat.“ (P.B., nestýká se, 20-30 let)

„Ženský chlastaj kořalku, nepijou víno. Někdo ještě pivo, ale hlavně čaj a kořalku. Líbí se mi, že když člověk řekne „dost“, tak ho nepřemlouvaj, aby si dal ještě panáka. To my zas jo.“ (P.P., poskytovatel ubytování, 40-50 let)

„Poláci jsou velký pařiči, oni jsou spíš na ten tvrdej. Pivo si taky daj, ale my víc. To kolikrát mě zvou po výuce na panáka, nebo vyndaj placatici. Když se opijou tak bývaj dost vlezlí, furt na tebe šahaj a tak.“ (E.D., instruktorka lyžování, 20-30)

Náboženství

Čtvrtou nejčastěji zmiňovanou charakteristikou Poláků je jejich vysoká religiozita. V různých souvislostech zmínilo vztah Poláků a náboženství 60% respondentů. Zajímavý byl názor respondentky P.K., která spojila lásku k Bohu s láskou k alkoholu.

„Poláci jsou strašný alkoholici. Ve dne to je samý líbání rukou a lichocení, no a večer se ožerou jako prasata. Pro ně je výhoda, že jsou hodně pobožný, protože oni si hoděj šest otčenášů a maj odpuštěno. Třeba, když sem jezděj na ubytování na velikonoce, tak hlavně, aby byl na Velikonoční neděli farář. Oni se v sobotu ožerou a ráno jim farář dá rozhřešení, požehnání a deset otčenášů. Oni se pomodlej a končej, zase jsou jakoby v pohodě. Zatímco my si v tom pochodíme, protože nám nemá, kdo odpustit.“ (P.K., poskytovatelka ubytování, 30-40 let)

Tento názor však nebyl ojedinělý, respondentka pracující za barem na diskotéce také mluvila o náboženství v souvislosti s nevhodným chováním. Podle

jejího názoru se tu Poláci chovají jinak než v Polsku, tady jakoby neplatila jejich náboženská pravidla.

„Já nevím, jestli to je tím, že jsou v Polsku víc nábožný a nic moc nesměj. Oni prostě přijedou za hranice a myslej si, že můžou všechno. Loni jsem dělala brigádu na diskotéce za barem a každou chvíli se mě někdo ptal, jestli jim neprodám trávu. Oni si myslej, že je to tady legální. Ptali se normálních, nijak vyzývavě oblečených holek, která by s nima šla za prachy a podobně.“ (I.N., servírka/barmanka, 20-30 let)

Opačný názor má paní starostka Harrachova, která ze zkušeností s Poláky v rámci přeshraniční spolupráce, vyvozuje závěr, že Poláci jsou díky náboženství zvyklí dodržovat pravidla.

„Je jich tam velké procento věřících, tak jsou podle mě víc zvyklí dodržovat předpisy.“ (starostka Harrachova, 40-50 let)

Zde je patrný rozdíl osobních zkušeností s Poláky. Slečna za barem se setkává s jinými Poláky a za jiných okolností, než paní starostka, která s nimi jedná na oficiální úrovni. Zajímavý je fakt, že o kladném vztahu Poláků k náboženství mluvilo i 75% respondentů, kteří přijdou s Poláky do styku jen minimálně.

„Poláci? No to jsou „pánbíčkáři“ jak poleno.“ (P.S., nestýká se, 50+)

Jeden z respondentů uvedl, že polské náboženské cítění je po smrti Jana Pavla II. na ústupu.

„To maj kvůli tomu papežovi, ted' když je po smrti, tak to spoustě lidí vzalo to náboženský cítění. Ted' se tam k víře hlásí tak 50% lidí. Pár lidí, co znám, co chodili do kostela, tak tam přestali chodit.“ (P.P., poskytovatel ubytování, 40-50 let)

Schopní využívat dotací EU, rozvoj

Téma současného rozvoje Polska, zmiňovali především respondenti z kategorií 40+. Ti o polském rozvoji hovořili v souvislosti s dřívější zaostalostí. V mladších kategoriích se k tématu rozvoje vyjádřili pouze tři respondenti: pracovnice IC, pan starosta Rokytnice n./Jiz. (oba s Poláky spolupracují v rámci grantových projektů, téma rozvoje je jim proto blízké) a servírka, která Polsko často navštěvuje.

„Dřív jsme se na ně dívali skrz prsty, ale oni teď prochází obrovským rozvojem. Umí velmi dobře využívat dotací z Evropské Unie.“ (starostka Harrachova, 40-50 let)

„Poláci jsou úžasný v tom, že když se někde vyskytne nějaká dotace, tak jí získají.“ (starosta Rokytnice n./Jiz., 30-40 let)

„Když jsem byla malá, tak jsme jezdili do Sláříský Poreby pro okurky, bonbóny a takový věci. A pamatuju si, jak to byl vždycky takovej tankodrom na silnici. Teď, když tam jedeš, tak je tam úplně krásná silnice, nikde žádná díra. Tady to opravěj a hned to zas popraská. Tam, když jedeš, tam není žádná díra. Oni tohle uměj. Cestou na Jelení Góru mají udělanou pomalu dálnic, vedle je cyklostezka. Jsem ani nepostřehla, kdy jí vybudovali. Oni se Evropský Unie chytli mnohem líp než Česká Republika. My moc neumíme využívat ty fondy. Polsko si ty peníze dobře přerozdělí, my si je přerozdělíme blbě.“ (I.N., číšnice/barmanka, 20-30)

Dřívější zaostalost byla respondenty často spojována se zemědělstvím, které v Polsku v době socialismu dominovalo.

„Je ale fakt, že Poláky tady neměl nikdo moc rád. Lidi k nim měli negativní vztah, protože to byli takový sedláci. Ve městech to bylo hogo fogo, ale na těch vesnicích hrůza. Byli takový zaostalejší než my. Teď už je to mnohem lepší, poměrně rychle se rozvíjej.“ (S.P., nestýká se, 40-50 let)

Rozdíl mezi vesnicí a městem podle jednoho respondenta přetrvává do současnosti.

„Hodně se to tam teď zvedá, dřív to bylo takový zaostalý. I když furt, když jedeš dál na vesnice, tak to je katastrofa. Tam je v pořádku akorát kostel. Že tam někdo žije poznáš, že tam jsou kozy a slepice. Jinak ty baráčky jsou starý, vlhký, takový dost bídný.“ (V.T., řidič taxi, 50+)

Dřívější zaostalost Poláků byla respondenty spatřována i v jejich ekonomické situaci.

„Dřív, před 15ti, 20ti lety to bylo blbý, to oni ty peníze opravdu neměli. Teď těch peněz maj poměrně hodně“ (J.P., majitel penzionu a restaurace, 40-50 let)

„Teď už mají víc peněz, dřív na tom v porovnání s náma byli dost špatně. Teďka už to tam je jako u nás.“ (L.B., poskytovatelka ubytování, 40-50 let)

V současném rozvoji respondenti viděli i výraz nacionalismu Poláků.

„Myslím si, že teď se projevuje ta jejich nacionalita. Někde 35 let zpátky, když jsme tam začali jezdit na Piastův běh, tak už jsme měli laminátový lyže. Poláci tam jezdili v teplákách a teplých ponožkách na dřevěných lyžích. Češi tam jezdili strašně rádi, protože v těch závodech vítězili. Polsko v té době bylo agrární a neskutečně zaostalý. Ale oni za tu dobu, co my se tady patláme, šli hrozně nahoru úplně jinou křivkou než my. My jsme teď nasraný a oni? To je ten jejich nacionalismus tohleto. Najednou si uvědomíš, že oni jako národ jdou nahoru. Já bych řekl, že v tom Polsku vládne poměrně dobrá nálada.“ (K.Z., půjčovna lyží, 50+)

Nacionalismus

Přestože, polský nacionalismus nepatřil mezi nejčastěji připisované¹⁴¹ vlastnosti Poláků, považují tento jev za dostatečně důležitý, abych mu věnovala

141 Polský nacionalismus zmínilo 20% respondentů, všichni spadají do věkové kategorie 40+

krátkou pozornost.

Z předchozí citace je patrné, že jako výraz nacionalismu může být brán současný rozvoj Polska. Polská národní hrdost je spatřována i v zemědělské sféře. Poláci ve velké míře využívají vlastních plodin, což respondenti konfrontovali s vysokým dovozem zemědělských plodin do České republiky.

„Umí velmi dobře využívat dotaci z Evropské Unie, a to i pro zemědělskou oblast. Zemědělství je v Polsku taky na vysoké úrovni, jsou na své plodiny hrdí. Jedí, co se vypěstuje v Polsku. V tomhle jsou nacionalističtější než my, k nám se většina zeleniny a ovoce dováží.“ (starostka Harrachova, 40-50 let)

Prodej vlastního zboží se netýká pouze zemědělské oblasti. Projevem národní hrdosti je podle respondentů i prodej vlastních výrobků, nebo výrobků pocházejících z Polska.

„Poláci mají větší národní cítění. Kamkoli přijedeš, kde je nějaký zajímavý místo, tak tam všude je nějaký stánek. V těch stánkách prodávají SVOJE věci. Tady v tom pohraničí mají spoustu vyřezávaných věcí. A všechno je to jejich zboží. To u nás není. To je jejich velký plus proti nám.“ (L.B., poskytovatelka ubytování, 40-50 let)

Cestování

Mezi dalšími vlastnostmi, které lidé Polákům připisují je jejich zcestovalost. O polské zálibě v cestování hovořilo 40% respondentů.

„Poláci jsou daleko větší turisté než my. Je vidíš furt někde vandrovat, jezdit.“ (M.H., půjčovna lyží, 30-40)

„Jsou to cestovatelé, rádi něco poznávají. Hodně jezdějí. Když už tady jsou, tak si to chtějí užít.“ (S.P., nestýká se, 40-50 let)

„Šmelináři, veksláci, kšeftmani“

V celkovém počtu respondentů se o Polácích jako „šmelinářích, kšeftmanech a vekslácích“ zmiňovalo 35% dotázaných. Ve věkové kategorii 40+ to bylo 70% respondentů. Důvod takového nárůstu je zřejmý, tento stereotyp přetrvává z dob socialismu, kdy tito lidé již měli s Poláky zkušenosti.

„Vždycky když jsou zavřeny hranice a přijde nějaká část zahraničního obyvatelstva, tak vždycky přijdou ti výbojnější, který se dokážou prosadit. Ty uťáplý seděj doma a choděj do fabriky. Proto sem chodili veksláci a takový parchanti, zmetci. Tenhle pohled na Poláky měla většina lidí asi dost podobnej jako já. Neměli jsme je rádi, a to jich sem ani moc nejezdilo.“ (K.Z., půjčovna lyží, 50+)

Respondenti viděli v Polácích velké obchodníky.

„Poláci jsou kšeftmani, oni nebudou pracovat rukama. Oni budou kšefty, kšefty, kšefty. A většinou koukaj, aby to nebylo férový, aby tě vždycky trochu ošulili. To je pro ně typický, kšeftování a handl. To je v nich, to jsou Poláci. Oni chtějí zbohatnout kšeftem. Doma vyráběj různý věci, který pak prodávaj na trzích a ve stáncích u turisticky atraktivních míst.“ (V.T., řidič taxi, 50+)

„V Polsku mají hodně trhů. To, co tam prodávaj, tady lidi snad vyhazujou. Prodávaj tam starej nábytek, starý televize, starý kohoutky od vodovodu. Je toho třeba jenom půlka nebo je to rozbitý. No ale někdo si to koupí. V tom je vidět to jejich kšeftování. Radši než by pracoval, tak doma ve stodole posbírání tohle harampádí a bude objíždět tyhle trhy. Vyspí se v autě a druhý den jede zase někam jinam.“ (L.B., poskytovatelka ubytování, 50+)

Při hovoření o Polácích jako o „šmelinářích“ se respondenti neopírali pouze o zkušenosti z dob socialismu.

„Chlapi byli vždycky hrozný šmelináři, vždycky všechno sehnali. Tahaj auta ještě dneska. U nás už boom vození aut z ciziny skončil. Oni pořád vozej šilený

kraksny, to vidíš po dálnicích nebo na hranicích v Harrachově. To jsou ale hrozný kraksny, to už by si tady nikdo nedovolil takový auto opravovat a prodat.“ (S.P., nestýká se, 40-50 let)

„Poláci jsou jak Číňani, taky všechno seženou, vyšmeljou.“ (O.P., poskytovatelka ubytování, 40-50 let)

Ve spojení se „špekulováním“ a „šmelinou“ uváděli respondenti i obraz Poláků jako zlodějů.

„Je to typ lidí, který budou furt špekulovat. Pokud jim nepřijdete na kořínek, tak vás budou chtít okrást. To ale oni to uměj i mezi sebou, to je to nejhorší.“ (P.P., poskytovatel ubytování, 40-50 let)

„Polák čorne cokoliv komukoliv.“ (K.Z., půjčovna lyží, 50+)

„Já Poláky nemám rád. Kdo myslíte, že tu kradl všechny ty auta? No Poláci.“ (P.S., nestýká se, 50+)

Pouze u posledně zmiňovaného respondenta je jeho předsudek o Polácích jako zlodějích stále natolik silný, že ovlivňuje jeho pohled a Poláky nemá je z toho důvodu dodnes rád. Tento fakt může být důsledkem toho, že se s Poláky v současnosti vůbec nestýká, vnímá je proto stále stejně.

Ostatní respondenti tomuto stereotypu nepřikládali takovou důležitost a jejich vztah k Polákům je pozitivní, jak je patrné z obr. 1.

Mají rádi Čechy, jsme si blízcí

Podle názoru 45% respondentů mají Poláci Čechy rádi. Lidé často zmiňovali blízkost obou národů, a to nejen blízkost geografickou, ale i historickou a povahovou.

„S Polákama k sobě máme blízko. Dost nás spojujou společný historický

události, hlavně doba komunismu. “ (M.K., vlekář, 30-40)

„Na Poláky se dívám jako na naše bratry. Nepovyšujou se na nás. Myslím, že nás Čechy mají docela rádi. My je máme rádi, protože je tady potřebujem. Ale i jinak, myslím, že náš vztah je dobrej, nepanuje mezi náma nějaká nevraživost, to vůbec ne.“ (O.P., poskytovatelka ubytování, 40-50 let)

„Myslím si, že nás Čechy mají rádi, že proti nám nic nemaj. Snažej se s náma komunikovat, neopovrhujou náma. Máme takovej stejnej historickéj osud.“ (S.P., nestýká se, 40-50 let)

„Teď jak je ten fotbal, tak tam měli nějakou anketu a Poláci tam fandili Čechům. Já myslím, že oni se na nás dívají pěkně. Oni nás Čechy znají a berou je v pohodě.“ (starosta Rokytnice n./Jiz., 30-40 let)

Někteří respondenti vyjadřovali vztah Poláků k Čechům v opozici ke vztahům Čechů k Polákům. Kdy tvrdili, že Poláci mají Čechy raději než je tomu naopak. Češi se podle dotazovaných na Poláky povyšují, což se údajně žádného z respondentů osobně netýká.

„Poláci si nás vážej, mají k nám lepší vztah, než máme my k nim. A je to chyba. My si myslíme, že největší náš bratr je Slovák, ale není, on opravdu ten Polák k nám má blíž.“ (K.Z., půjčovna lyží, 50+)

„Tady jsou všichni hrozně hrdý a Poláci jsou jakoby niž. Ale oni Poláci na Čechy mají, oni jsou kolikrát mnohem vzdělanější. Myslím si, že jdou víc s dobou nežli Češi. V tomhle jsou Poláci lepší.“ (L.V., IC, 20-30 let)

„Já si myslím, že Češi si dost často myslí, že Poláci jsou méněcenní. Myslím, že to souvisí i s levnými věcmi z Polska. Každopádně si myslím, že Češi mají takovou představu o Polácích, že žijou v hrozných a úděsných podmínkách.“ (I.Č., nestýká se, 20-30 let)

Dílčí závěr

Z výše předložených výsledků výzkumu je patrné, že obyvatelé krkonošského pohraničí mají k Polákům vlídný vztah. V současnosti tvoří Poláci většinu návštěvníků lokality, proto jsou za ně místní lidé vděční. Přestože mají Poláci tendence smlouvat a šetřit, v rámci cestovního ruchu zde nechají hodně peněz. Naproti tomuto faktu stojí tvrzení respondentů, že v místním všeobecném povědomí jsou Poláci nahlíženi jako méněcenní a lidé se k nim chovají opovržlivě. K negativnímu vnímání Poláků se přihlásilo 10% respondentů, z nichž se ani jeden s Poláky nestýká.

Nejčastěji zmiňovanými vlastnostmi byly pohostinnost, štedrost a přátelskost Poláků. Tyto vlastnosti respondenti připisovali především Polákům, které osobně znají.

Z těchto výsledků je patrné, že obraz Poláků je závislý na jejich přímém kontaktu s místními obyvateli. Lidé, kteří se s Poláky nestýkají, přebírají všeobecné negativní povědomí. Tento sdílený názor se vytváří na základě ojedinělých negativních zkušeností jednotlivců, které se ve společnosti šíří rychleji a intenzivněji než zkušenosti pozitivní, které podle výpovědí mých respondentů převládají.

Ačkoli je český obraz Poláků v krkonošském pohraničí pozitivní, respondenti častěji zmiňovali negativní charakteristiky Poláků jako je alkoholismus, smlouvání, nevychovanost nebo nepořádnost. Jejich názory se zde zakládají na ojedinělých osobních zkušenostech a především na všeobecném povědomí. Pokud mají zkušenosti jiné, tyto jsou brány jako výjimky a jejich stereotyp to nemění.

Tento fakt potvrzuje sociální původ stereotypů, kdy je stereotyp na jednotlivce přenášen „...jako výraz veřejného názoru (...) a sociálních podmínek navzdory vlastním zkušenostem jednotlivce.“¹⁴²

142 UHLÍKOVÁ, L.: *Obraz Žida v moravské lidové písni. Příspěvek ke studiu etnických stereotypů (teze disertační práce)* [online]. 2008 [cit. 2012-04-04]. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Dušan Holý. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/6122/ff_r/> viz. výše str. 13

6.2 Ubytování

Respondenti hovořili o všeobecném povědomí, že Poláci jsou špatnými hosty a ubytovatelé z jejich ubytování mají obavy. Jako hosté v ubytovacích zařízeních mají spíše negativní pověst, což potvrdili všichni respondenti poskytující ubytování.¹⁴³ Z mých respondentů poskytujících ubytování mělo obavy ubytovávat Poláky pouze 25%, ostatní sice měli určité negativní zkušenosti, ale polskou klientelu mají i přes určité nešvary celkem rádi, tvoří většinu jejich příjmů. Nejvíce si cenili toho, že se s nimi dá vždy domluvit, ať už se stane cokoliv. Při rozhovoru ovšem zmiňovali více negativních než pozitivních charakteristik Poláků jako hostů svých ubytovacích zařízení.

Nejčastěji lidé mluvili o tom, že mají obavy o to, aby opravdu přijeli, když si ubytování objednali. Lidé se snaží této situaci zamezit pomocí vybírání záloh, Poláci je však nechtějí platit. Zkušenost, že hosté, kteří si zarezervovali ubytování a nakonec nepřijeli, měli všichni dotazovaní respondenti z oblasti ubytování. Lidé se obávali polských hostů i z důvodu občasných krádeží a hlučnosti.

„Já když takhle slyším z íčka (Informační centrum) nebo od lidí, co ubytovávají, tak většinou to jsou negativní reakce. Kdyby někomu u dveří zazvonil Němec a Polák, tak ubytují radši Němce. Hlavně kvůli špatným zkušenostem a možná i takovou polskou náturou, takovou nespolehlivostí. Oni si třeba někde domluví termín na ubytování, a pak nepřijedou. Tak se teď většinou každý sichruje a chce zálohu, což je docela problém, protože to Poláci zrovna moc nechtějí. Je to vyvolaný tím, že jsou nespolehliví. Oni si to domluví na více místech a pak přijedou na jedno, kde je to nejvýhodnější, ale těm dalším lidem blokují ubytování. Když oni tomu ubytovateli napíší mail, že přijedou, bude jich 15 a on má zablokovaný celý barák. Oni pak buď ani nepřijedou a nedají vědět, anebo jich místo 15ti přijede 5. Já si myslím, že takovýhle zkušenosti s nima mají všichni. Ty Poláci to takhle opravdu dělají. Proto každý chce zálohy, a to se jim zas nelíbí.“ (starosta R.n./J., 30-40)

143 Příklad šíření tohoto stereotypu naleznete v příloze č.1

„Lidi tady nejsou nadšený, když mají ubytovat Poláky. Což je chyba, protože oni tvoří převážnou část místních návštěvníků. Mají předsudky, který plynou z jejich zkušenosti s nezaplacením záloh nebo, že třeba místo pěti jich je na pokoji osm. A dost smlouvají o cenách. Jsou to teda jednotlivý případy, ale poměrně dost lidí s tím má zkušenosti. Takže na tom možná něco trošku bude. V rámci smlouvání a šetření pak občas dělají takovýchle věci. Ale je to asi o jednotlivých lidech.“ (J.L., číšník, 20-30)

„My jsme Poláky nechtěli moc brát, protože říknou, že tady budou tejdén a pak se po dvou dnech sbalí a jdou pryč. Hodněkrát se stalo, že zmizli ani nezaplátili. Nebo si vzali něco s sebou. To říkali i na hotelích, že si berou ručníky, župany. Oni si je prostě spakovali s sebou.“ (P.K., poskytovatelka ubytování, 30-40 let)

Opačnou zkušenost s Poláky má K.Z. z lyžařské půjčovny, který tvrdí, že je na Poláky spolehnutí, a že u nich platí ústní dohoda.

„Jedna věc, co se mi na nich líbí je ta, že když se s Polákem něco dohodne ústně, tak to platí, v Čechách ne. Já netvrdím, že platí vždycky, ale moje zkušenost je taková, že prostě platí. Nevím, jak to je jinde, ale u mě v půjčovně to platí. Ve chvíli, kdy s někým uzavřu nějaký konkrétní obchod, tak nemusím mít nic na papíře. Já mám na ty lidi absolutní spolehnutí.“

S lidmi, kteří do daného penzionu jezdí pravidelně, problémy nejsou. V těchto případech si ubytovatelé komunikaci s Poláky chválili.

„Párkrát se nám stalo, že se nahlásili mailem a pak nepřijeli. To byli, ale jen ty, který neznáme. Ty, co sem jezdí dýl, tak s nima problém není. Ted' to řešíme zálohou, to pak z toho ale kolikrát sejde.“ (J.P., poskytovatel ubytování, 40-50 let)

Poláci jako hosté v penzionech vyvolávají obavy také kvůli jejich hlučnosti, vlídnému vztahu k alkoholu mladých lidí a nízké pořádkumilovnosti.

„Oni chlastaj, oni se dokážou zpít úplně totálně, a potom dělaj bordel, nekontrolujou se. To jsme se taky báli, když chtěli přijet nějaký mladý, že budou pít a bude binec.“ (L.B., poskytovatelka ubytování, 50+)

„Některý jsou bordeláři, některý mají pokojíček po celou dobu pobytu jako klícku. Těch bordelářů je ale víc. Jo bordeláři to jsou. O těch mladejch se říká, že to jsou špatný hosti. Opijou se a pak rozbijou, na co přijdou. My ale takový zkušenosti nemáme. Sem jezdí lidi mezi 30 a 40, co mají děti.“ (O.P., poskytovatelka ubytování, 40-50 let)

„Oni neuměj uklízet. Já si myslím, že ani doma na tom nejsou úplně ok. A v penzionech, když se po nich uklízí, tak to je síla. Toho se taky vždycky všichni děsili.“ (L.V., IC, 20-30 let)

Pokud už nějaký problém nebo nedorozumění nastane, je podle mých respondentů možné se domluvit tak, aby se to už neopakovalo.

„Musíte vědět, co od nich chcete a určit hranice, protože oni budou špekulovat. Když se domluvíme na určitých hranicích, tak oni je pak dodrží. Já vím, někdo na ně nadává, ale já s nima nemám problém.“ (P.P., poskytovatel ubytování, 40-50)

„Se všema hostama, co jsme tu měli se vždycky dalo nějak domluvit. Jsou přizpůsobivý, když se mi něco nelíbilo, tak jsem jim to řekla. Oni to berou a neopakuje se to. Není s nima konflikt.“ (P.K., poskytovatelka ubytování, 30-40 let)

Z mých respondentů neměl s Poláky nikdo větší konflikt, jejich lehce negativní pohled na Poláky jako hosty svých ubytovacích zařízení je založen především na všeobecném povědomí a na špatných zkušenostech ostatních ubytovatelů. Někteří dokonce tvrdili, že se situace ohledně ubytování Poláků začíná zlepšovat.

„Lidi s Polákama nemají dobrý zkušenosti. Už se to ale začíná zlepšovat.“

(P.K., poskytovatelka ubytování, 30-40 let)

„Lidi, co mají tady v Harrachově penziony, tak říkají, že už se to změnilo, že jsou to slušní lidi (Poláci). No ale i přesto má člověk v sobě určitou zábranu.“

(L.B., poskytovatelka ubytování, 50+)

Dílčí závěr

Jak je vidět, mezi poskytovateli ubytování panuje v pohledu na Poláky shoda. Všichni jsou za ně vděční, ale znají i úskalí, která jejich ubytování může přinést. Všichni se již setkali se situací, že si Poláci u nich zarezervovali ubytování a potom bez omluvy nepřijeli. V domluvě s hosty, kteří je navštěvují pravidelně, nevidí problémy, naopak si vzájemnou komunikaci chválí.

Dohoda platí i v případech, kdy ubytovatelé nejsou spokojeni s chováním svých zákazníků. Často zmiňují nadměru požívání alkoholických nápojů a s ní spojenou hlučnost, to především u mladších návštěvníků. Ubytovatelé nejsou spokojeni ani s pořádkem na pokojích hostů po jejich odjezdu.

Všichni shodně tvrdili, že hosté z Polska se liší a záleží na individuálních jedincích. Lidé, se kterými jsem prováděla rozhovor, nemají s Poláky větší problémy. Polský negativní obraz jako „nechtěných“ hostů vyplývá z nepříjemných zkušeností ostatních ubytovatelů. Všichni tento obraz znali a hovořili o něm. Přesto 75% respondentů „ubytovatelů“ nepřikládá všeobecnému negativnímu povědomí o polských hostech na důležitosti a Poláky bez obav ubytovává.

6.3 Restaurace

Dalším místem, kde se místní ve významné míře setkávají s Poláky, jsou restaurace. Mezi mými respondenty byl jeden číšník, jedna servírka/barmanka a jeden majitel restaurace a ubytování.

I v restauracích tvoří v sezóně Poláci většinu všech zákazníků, lidé pracující v pohostinství jsou za ně rádi.

Podle respondentky I.N. se Poláci v restauraci neumí chovat.

„Poláci jsou schopný do hospody prostě vejít ani nepozdravit a hned: „tohle máš? A tamto máš?“ (I.N., číšnice/barmanka, 20-30 let)

„Oni prostě nemaj vystupování, takovou tu etiketu. Tady do tebe hustěj hlava nehlava, musíš pozdravit, jak ne, tak Ti hned jedna přilítne. Tam si myslim, že tohle vůbec nemaj.“ (I.N., číšnice/barmanka, 20-30 let)

„Poláci jsou docela dost prasata, to aby sis vzala pomalu rejžák a vodu, když jdeš jen umejt stůl mezi hostama. Ta jejich kultura stolování je hrozná., Že by na ně bylo nějaký pěkný pokoukání, tak to teda ne.“ (I.N., číšnice/barmanka, 20-30 let)

Naproti tomu stojí názor číšníka J.L., který si myslí, že Poláci jsou vychovanější než Češi. Vytýká jim pouze jejich šetření.

„Já mám Poláky v podstatě rád. V restauraci se chovaj rozhodně líp než Češi. Nedělej takovej bordel a nevymejšlej si. Jsou jen trochu škrti.“ (J.L., číšník, 20-30let)

O tom, že jsou Poláci dobrými hosty, protože si „nevymýšlí“, hovořil i další respondent.

„Se stravováním s nima není problém, nemají žádné extra nároky. Snědí všechno, nejsou vybíravý.“ (J.P., majitel penzionu a restaurace, 50+)

Všichni respondenti z prostředí restaurace se shodli na Poláky nejčastěji objednávaném jídle, kterým je smažený sýr.

„Nejčastější objednávka je smaženaj sýr s houskovým knedlikem. Milujou smažák a knedlik, tak si to daj pěkně pospolu.“ (I.N., číšnice/barmanka, 20-30 let)

„Nejradši mají smažený sýr a fritki (hramolky), někdy se dokonce místo hranolek objeví knedlík.“ (J.P., majitel penzionu a restaurace, 50+)

„To, že by pořád jedli jen smažák s hranolkama, mi je jedno. Ať si každé jí, co chce.“ (J.L., číšník, 20-30 let)

Polská obliba smaženého sýra však přesahuje i do povědomí lidí, kteří v restauraci nepracují.

„Vím třeba, že když přijdou do hospody, tak by si nejradši dali smažené sýr a to je všechno. Pití nebo svačinu by si donesli.“ (V.T., řidič taxi, 50+)

„Poláci milují smažený sýr s tatarkou.“ (E.D., instruktorka lyžování, 20-30)

Respondent, který má spojený penzion s restaurací, hovořil o tom, že ubytování Poláci jeho restauraci nenavštěvují. Nakoupí si alkohol v obchodě a popíjejí v penzionu. Podle jeho mínění za tím stojí jejich špatná finanční situace.

„Když přijedou, tak se sdružují více méně v ubytovacích prostorách a popíjej tam. Dolu na lokál moc nechoděj. Myslím si, že za tím stojí jejich ekonomická situace.“ (J.P., majitel penzionu a restaurace, 50+)

„Poláci dost pijou, ale ne v hospodě, na to nemaj peníze. Alkohol si nakoupěj a pijou ho doma.“ (M.K., vlekář. 30-40 let)

Dílčí závěr

Všichni respondenti byli vděční za Polské hosty, kteří i v restauracích tvoří většinu jejich zákazníků. Neshodli se v pohledu na polské chování a vychování. Někteří viděli Poláky jako nevychované, druzí zase v porovnání s Čechy za slušné.

Poláci jsou údajně dobří hosté, protože tzv. „snědí všechno“. Jejich nejčastěji objednávaným jídlem je údajně smažený sýr s hranolky, výjimkou není

jako příloha knedlík.

V rámci šetření, nechodí Poláci tolik do restaurací pít alkohol, přestože, jak z tohoto výzkumu vyplývá, je alkohol Polákům blízký. Alkohol nakupují v obchodech, kde je levnější, a pijí ho na svých penzionech. V tomto počínání můžeme vidět již také výše zmíněný rys polské povahy, a to šetřivost.

6.4 Polština

Tuto část bych ráda věnovala polskému jazyku, tak jak je vnímán respondenty mého výzkumu. Jazyk je součástí stereotypu o daném národě, proto považují za důležité, mu věnovat určitou pozornost.

K jazyku se během výzkumného rozhovoru vyjádřilo 85% všech respondentů, to dokládá, že i oni přikládají jazyku určitou důležitost.

Jazyk byl často zmiňován ve spojitosti se vzájemnou blízkostí obou národů. Fakt, že si Češi a Poláci navzájem rozumí, je podle respondentů jednou z příčin toho, že Poláci české hory v tak hojně míře navštěvují. Ve vzájemném dorozumění vidí respondenti výhodu.

„Já si myslím, že sem tak hodně jezdí, protože se tady můžou v pohodě domluvit.“ (starosta Rokytnice n./Jiz., 30-40 let)

Aby si Češi a Poláci rozuměli, musí oba mluvit pomalu a srozumitelně.

„Výhodou jsou naše jazyky. Když mluvíme pomalu a oni mluví pomalu, tak si poměrně dobře rozumíme.“ (S.P., nestýká se, 40-50 let)

„Když budu mluvit pomalu, tak mě v klidu budou rozumět.“ (P.P., poskytovatel ubytování, 40- 50 let)

„Čeština a polština si jsou hodně podobný, hodně slov je stejnejch. Když

mluví pomalu, nedrmolí, tak jim je krásně rozumět.“ (V.T., řidič taxi, 50+)

Jeden respondent viděl v možnosti Poláků dorozumět se zde v mateřském jazyce příčinu polského smlouvání.

„Poláci tu tak smlouvaj, protože my jim tady rozumíme. Myslím si, že jinde v cizině to tolik nedělaj.“ (M.K., vlekář, 30-40 let)

To, že si Poláci a Češi vzájemně rozumí, však neplatí absolutně. Respondenti např. zmiňovali, že Poláci žijící dál od českých hranic, češtině moc nerozumí.

„My tady v tom pohraničí si rozumíme celkem dobře, ale když přijede někdo od moře, tak ty nám moc nerozumí.“ (M.H., půjčovna lyží, 30-40 let)

„Ti, co sem jezděj často nebo bydlej někde poblíž, nám v pohodě rozuměj. Já mám kamaráda na severu Polska, a ten mi moc nerozumí.“ (E.D., instruktorka lyžování, 20-30)

Polština zní 75% respondentů jako šišlání a je nelibozvučná. Jako šišlání zní údajně i čeština Polákům. Polština se většině respondentů jako jazyk nelíbí.

„Podle mě je polština ošklivá, ještě horší než němčina, a ani trochu se mi nelíbí. Jejich artikulace mi přijde děsná a ani melodie se mi nezdá příliš melodická, ovšem ve srovnání s češtinou těžko říct. Taky to jejich šišlání, to je hrůza.“ (I.Č., nestýká se, 20-30 let)

„Poláci hodně šišlaj. I když se třeba naučili česky, tak je furt slyšet to jejich šišlání.“ (M.T., nestýká se, 50+)

„Polština je intonačně zvláštní, hlavně ty ženský, kolikrát jdou na konci věty až do takový fistule. Nepřijde mi to moc libozvučnej jazyk. Moc se mi nelíbí.“ (O.P., poskytovatelka ubytování, 40-50 let)

„Oni se nám smějou, že šišláme, my se jim smějeme, že šišljaj, tak je otázka kdo šišlá. Naše jazyky jsou nejbližší. Oni krásně intonujou, ale teda jen ty ženský, u chlapů my to připadá divný. Mně polština sedí k Polkám, protože od chlapa to je opravdu šišláni.“ (K.Z., půjčovna lyží, 50+)

Dílčí závěr

Polština je velmi podobná českému jazyku, což návštěvníkům z Polska i Čechům napomáhá při běžné komunikaci. Oba národy si vzájemně rozumí, musí ale mluvit pomalu a srozumitelně. Potíže s porozuměním češtině mají Poláci, kteří žijí daleko od České republiky nebo sem často nejezdí. Možnost Poláků dorozumět se v Čechách ve svém mateřském jazyce je podle respondentů jedním z důvodů, proč tuto lokalitu v tak vysoké míře navštěvují.

Polština Čechům zní jako šišláni. Respondentům se polština jako jazyk moc nelíbí, na čemž se podílí i nelibozvučná intonace jejích mluvčích.

7. Závěr

Na základě terénního výzkumu jsem došla k závěru, že pohled na Poláky konkrétních jednotlivců (mých respondentů) je pozitivní, jsou rádi, že sem Poláci jezdí a mají je rádi. Poláci v současnosti tvoří většinu návštěvníků této lokality a pro mnohé jsou zdrojem obživy. Přesto tvrdili, že okolo Poláků vládne všeobecné negativní povědomí. Respondenti měli pocit, že místní lidé se na Poláky povyšují a vidí je jako méněcenné. Otevřeně se k negativnímu vnímání Poláků přihlásilo pouze 10% respondentů, všichni z nich se s Poláky aktivně nestýkají.

Lidé Polákům nejčastěji připisovali vlastnosti jako je přátelskost, vstřícnost, štědrost a pohostinnost. Tyto charakteristiky Polákům připsalo 75% respondentů. Činili tak na základě svých osobních zkušeností s lidmi, se kterými přicházejí do styku. Může se jednat o jejich známé a kamarády, ale i cizí lidi, se kterými se potkávají v rámci svého zaměstnání.

Respondenti však Polákům častěji než pozitivní vlastnosti přisuzovali ty negativní. Zde je patrné, že tento názor pochází z velké míry ze všeobecného povědomí a pouze z ojedinělých negativních osobních zkušeností.

Z těchto výsledků je patrné, že obraz Poláků je závislý na přímém kontaktu Poláků s místními obyvateli. Lidé, kteří se s Poláky nestýkají, přebírají všeobecné negativní povědomí. Tento sdílený názor se vytváří na základě ojedinělých negativních zkušeností jednotlivců, které se ve společnosti šíří rychleji a intenzivněji než zkušenosti pozitivní, které podle výpovědí mých respondentů převládají.

Účastníci výzkumu nejčastěji mluvili o polském smlouvání, které je pro většinu z nich pro Poláky typické. O smlouvání hovořili respondenti všech věkových kategorií, povolání i obou pohlaví. Polské smlouvání má podle mých respondentů funkci samo pro sebe. Smlouvají, aby smlouvali. V podstatě jim nejde o to, o kolik nižší cenu dostanou, jde jim pouze o pocit, že ušetřili. Zde se dostáváme k další typické vlastnosti. Respondenti tvrdili, že Poláci mají tendence šetřit a využívat slev.

V lidech je také silně zakořeněno, že Poláci jsou velmi nábožensky orientovaní a rádi cestují.

Respondenti starší 40 let se shodli na tom, že Češi Poláky dřív neměli moc

rádi. Tento názor pochází z dob komunismu, kdy byli uzavřené hranice a lidé v Čechách se s Poláky moc nesebkávali. Z této doby si lidé Poláky pamatují jako „šmelináře, veksláky a kšeftmany“, kteří rádi obchodují. Jejich obchod však byl založen hlavně na tom, aby někoho okradli nebo podvedli. V jednom respondentovi tento názor přetrval do dnes a Poláky stále z těchto důvodů nemá rád. Jedná se o respondenta, který se s Poláky v současnosti aktivně nestýká.

Starší respondenti také obdivovali současný rozvoj Polska, který srovnávali s dřívější zaostalostí. Lidé z vedení měst Polákům přisuzovali vysokou schopnost využívání dotací z Evropské Unie.

Nejsilnější všeobecně sdílený stereotyp je v hlavách poskytovatelů ubytování, kteří si myslí, že Poláci nejsou dobrými hosty. Mají obavy z nepořádku a hlučnosti. Všichni respondenti shodně tvrdili, že hosté z Polska se liší a záleží na individuálních jedincích. Lidé, se kterými jsem prováděla rozhovor, nemají s Poláky větší problémy. Polský negativní obraz jako „nechtěných“ hostů vyplývá z nepříjemných zkušeností ostatních ubytovatelů. Všichni tento obraz znali a hovořili o něm. Přesto 75% respondentů „ubytovatelů“ nepřikládá všeobecnému negativnímu povědomí o polských hostech na důležitosti a Poláky bez obav ubytovává.

Ve stereotypu „Polák, špatný host“ vidím největší překážku ve fungování cestovního ruchu. Pokud budou lidé na tomto stereotypu stavět své chování (což z mých respondentů nedělá žádný, pouze jedna poskytovatelka ubytování, měla z ubytování Poláků obavy, ale i přesto je jako hosty neodmítá) a nebudou chtít Poláky ubytovávat, resp. budou raději vyčkávat, zda nebude mít zájem někdo jiný, může se stát, že Poláci přestanou tuto lokalitu navštěvovat. Další možností je, že budou využívat „pouze“ místních lyžařských areálů, ale ubytování si budou hledat v Polsku. To, že tato možnost není „hubbou vzdálené budoucnosti“ potvrzuje i pan starosta Rokytnice nad Jizerou: „*Jezdí sem i „jednodeňáci“, který jsou ubytovaný někde za hranicema a jezdí sem jenom lyžovat. Pak využívají jen ty areály, ale jinak se tady moc nezdrží. Takových je podle mě velký procento.*“ Pokud by taková situace nastala, utrpěl by tím celý místní cestovní ruch, který je zde pro mnoho lidí zdrojem obživy.

Zdroje

Tištěné zdroje

Monografie a sborníky

- ALLPORT, G.W.: *O povaze předsudků*. Prostor, Praha: 2004.
- BOKSZAŃSKI, Z.: *Stereotypy a kultura*. 2. vyd. FNP: Wrocław. 2001.
- COHEN, A.P.: *The Symbolic Construction of Reality*. Taylor & Francis e-Library, 2001.
- DISMAN, M.: *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Karolinum, Praha: 2007.
- ERIKSEN, T.H.: *Etnicita a nacionalismus. Antropologické perspektivy*. SLON, Praha: 2012.
- GEIST, B.: *Sociologický slovník*. Victoria Publishing, Praha: 1992
- HAVELKA, M.; TUČEK, M.; ČERNÝ, J.; ČESAL, J.; HUDEMA, M.: *Skupinové mentality*. Sociologický ústav AV ČR, Praha: 2002, s. 10-33
- HOLÝ, M.: *Malý český člověk a skvělý český národ. Národní identita a postkomunistická transformace společnosti*. 2. vyd., SLON, Praha: 2010.
- JEZERNIK, B.; MURŠIC, R. (Eds.): *Prejudices and stereotypes in the social sciences and humanities*, (Ethnological Contacts, 5&7), Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana: 1997.
- Kol. autorů: *Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů*. Etnologický ústav AV ČR, Brno: 2001.
- KUBIŠ, K. (Ed.): *Obraz druhého v historické perspektivě II*. Karolinum, Praha: 2003.
- KREKOVIČOVÁ, E.: *Mentálne obrazy, stereotypy a mýty vo folklóre a v politike*. Eterna Press, Bratislava: 2005.
- LAKOFF, G.: *Ženy, oheň a nebezpečné věci. Co kategorie vypovídají o naší mysli*. Triáda, Praha: 2006.
- LEŠNEROVÁ, Š.; UHLE, D; WOJDA, A.; GORZKOWSKI, A.: *InterFaces: Obraz vzájemných vztahů Čechů, Poláků a Němců v jejich jazycích, literaturách a kulturách*. Univerzita Karlova, Praha: 2002.
- LOEWENSTEIN, B.W.: *My a ti druzí. Dějiny, psychologie, antropologie*. Doplněk, Brno: 1997.
- MCGARTY, C.; YZERBIT, V.Y.; SPEARS, R.(Eds.): *Stereotypes as Explanations. The Formation of Meaningful Beliefs about Social Groups*. Cambridge University Press, Cambridge: 2002.
- MEZIHORÁK, F.; HOŘÍNEK, M. (Eds.): *Trinacionální symposium. (Češi-Němci- Poláci). Český pohled*. 1. vyd., Nakladatelství Olomouc, s.r.o., Olomouc: 2002. s. 30- 35
- OCHRANA, F.: *Metodologie vědy. Úvod do problému*. Karolinum, Praha: 2009.
- RADŁOWSKI, Z.; WOJTCZAK, J.: *Jak narody widzą siebie nawzajem. W Europie o Polakach*. Semper, Warszawa: 1994.

- RÁKOS, P.: *Národní povaha naše a těch druhých. Sebeklamy a předsudky jako dějinytvorná síla*. Kalligram, Bratislava: 2001.
- REICHEL, J.: *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Grada, Praha:2009.
- SCHAFF, A.: *Stereotypy a dziełanie ludzkie*. Książka i Wiedza, Warszawa: 1981.
- STASZCAK, Z.: *Słownik etnologiczny- terminy ogólne*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa-Poznań: 1987.
- VAŇKOVÁ, I.; NEBESKÁ, I.; SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, L.; ŠLÉDROVÁ, J.: *Co na srdci, to na jazyku*. Karolinum, Praha: 2005.
- VÝROST, J.; SLAMĚŇÍK, I. (Eds.): *Sociální psychologie*. 2. vyd., Grada, Praha: 2008.
- WALAS, T. (Ed.): *Stereotypes and Nations*. International Cultural Centre, Cracow: 1995.

Internetové zdroje

Monografie a sborníky

- ABRAMUSZKINOVÁ PAVLÍKOVÁ, E.: *Migrace a etnická identita cizinců v České republice* [online]. 2010 [cit. 2012-05-04]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Martina Pavlicová. Dostupné z: < http://is.muni.cz/th/23431/ff_d_a2/ >
- DIJK van, T.A.: *Prejudice in Discourse. An Analyses of Ethnic Prejudice in Cognition and Conversation*. [online] J. Benjamins Pub. Co., Amsterdam/Philadelphia: 1984. Dostupné z: < <http://www.discourses.org/OldBooks/Teun%20A%20van%20Dijk%20-%20Prejudice%20in%20Discourse.pdf> >
- KOUŘILOVÁ, S.: *Meziskupinové postoje a kontakt v pohraničním regionu* [online]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce Martina Hřebíčková. 2010. Dostupné z: < http://is.muni.cz/th/41764/fss_d/ >
- LIPPMAN, W.: *Public Opinion*. [online] University of Virginia American Studies Program: 2002- 2003. Dostupné z: < <http://xroads.virginia.edu/~Hyper2/CDFinal/Lippman/header.html> >
- MACRAE, C.N.; STANGOR, C.; HEWSTONE, M. (Eds.): *Stereotypes & Stereotyping*. The Guilford Press, New York: 1996. Dostupné z: < <http://books.google.cz/books?id=o2EVqBmpJDEC&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false> >
- UHLÍKOVÁ, L.: *Obraz Žida v moravské lidové písni. Příspěvek ke studiu etnických stereotypů (teze disertační práce)* [online]. 2008 [cit. 2012-05-04]. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Dušan Holý. Dostupné z: < http://is.muni.cz/th/6122/ff_r/ >

Články

- BARON, R.: *Čech v polském zrcadle, Polák v zrcadle českém*. [online] In: *Listy. Dvuměsíčník pro kulturu a dialog*. Roč. 39, č. 5, 2009. Dostupné z: <<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=095&clanek=050907>>
- BOSKIN, J.; DORISON, J.: *Ethnic Humor: Subversion and Survival*. [online] In: *American Quarterly*, Vol. 37, No. 1, Special Issue: American Humor (Spring, 1985), The John Hopkins University Press. pp. 81-97 Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/2712764>>
- BLUM, L.: *Stereotypes And Stereotyping: A Moral Analysis*. [online] In: *Philosophical Papers*. Vol. 33, No.3, 2004. pp.251-289 Dostupné z: <http://www.faculty.umb.edu/lawrence_blum/publications/publications/A48.pdf>
- EHRLICH, J.H.; RINEHART, J.W.: *A Brief Report on the Methodology of Stereotype Research*. [online] In: *Social Forces*, Vol. 43, No. 4 (May, 1965), pp. 564-575. Oxford University Press. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/2574464>>
- KELLER, P.: *Z Krkonoš do vězení. Odsouzení Jaroslava Šabaty v souvislosti se setkáním československých a polských disidentů na československo-polských hranicích v roce 1978*. [online]. Dostupné z: <http://www.vons.cz/data/pdf/sbornik_vons_1/vons_keller.pdf>

Video

- ŠUSTROVÁ, P., In: *Originální videojournal. Petruška Šustrová: Čeští, slovenští a polští disidenti* [video online] ČT 24, vysíláno: 1.1.2012, 26 min. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10363060615-originalni-videojournal/211411033150008-originalni-videojournal/>>

Webové stránky

- *Městský úřad Harrachov* [online], Dostupné z: <<http://mesto.harrachov.cz/>>
- *Partnerství měst Wojcieszów a Rokytnice nad Jizerou*. [online], Dostupné z: <<http://www.rokytnice.com/cs/krkonose/novinky/partnerstvi-mest-wojcieszow-a-rokytnice-nad-jizerou>>
- *Rokytnice nad Jizerou. Geografie a statistiky*. [online], Dostupné z: <<http://www.rokytnice.com/cs/o-meste/o-meste/geografie-a-statistiky>>

Příloha č.1

Tato příloha se vztahuje k negativnímu stereotypu Poláků jako špatných hostů. Jedná se o přepis části rozhovoru s pracovnící Informačního centra, která, i když s dobrým úmyslem, přispěla k šíření tohoto stereotypu.

„Minulou sezonu mi z nejmenovaného penzionu přišla stížnost jako blázen, s tím abych ji rozeslala ostatním ubytovatelům, které mám v databázi. V té stížnosti psal o tom, že ubytovávali Poláky, bylo jich osm. Ten pán, majitel toho zařízení, tam napsal jejich jména. Oni se rozhodli v Rokytnici zůstat, tak aby je ostatní nebrali. On je vyhodil asi ve dvě ráno, protože oni z jeho apartmánu udělali něco, co se nedalo minimálně tejdén používat, než to dá zase do kupy. Úplně to totálně zdemolovali. Byl to nekuřáckej, krásnej apartmán. Byli to holky a kluci, bylo jim tak 17 až 20 let. Úplně totální masakr. Kouřili, hromada toho byla propálenýho, měli kalbu jako blázen. Já vim, když se bavíš, tak se bavíš. Ale kdo má důvod takhle vzít skleničku a mrsknout s ní o zed', aby tam byl flek od červenýho vína? Když ten člověk má pak nasmlouvaný další lidi, není úplně sranda to dát do pořádku.

No tak já jsem to pak rozesílala. Ty týpci pak opravdu takhle chodili a ptali se, jestli je někde vezmou. Nakonec je někde vzali, tam jim tedy předem řekli: „my víme o vás, nesmíte tohle, tohle a tohle“, no a bylo to v pohodě.“